МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет соціально-психологічної освіти та фізичної культури
Кафедра соціальної педагогіки, соціальної роботи та консультування

Допущено до захисту
«_____» _____ 2026 р.
В.о. завідувач кафедри
_____ Галина БОНДАРЕНКО

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
БАКАЛАВРА

«СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ У ГРОМАДАХ УКРАЇНИ»

Виконав: здобувачка 4 курсу,
З/41 групи
спеціальності 232 «Соціальне забезпечення» освітньо-професійної програми «Соціальне забезпечення»
Чистяков С. І.

Науковий керівник:
доктор педагогічних наук,
доцент
Левченко Н. В.

Умань − 2026

АНОТАЦІЯ

Чистяков С. І. Соціально-правовий захист учасників бойових дій у громадах України. Кваліфікаційна робота першого (бакалаврського) рівня вищої освіти на правах рукопису. Спеціальність 232 Соціальне забезпечення. Умань, 2026.

У роботі досліджено теоретичні та практичні засади соціально-правового захисту учасників бойових дій у громадах України, зокрема проаналізовано нормативно-правову базу, особливості організації соціальної підтримки на місцевому рівні, а також основні проблеми її реалізації. Окрему увагу приділено діяльності центрів надання соціальних послуг, механізмам міжвідомчої взаємодії та ролі громадських і волонтерських ініціатив. На основі дослідження визначено рівень поінформованості ветеранів щодо їхніх соціальних прав та обґрунтовано необхідність удосконалення інформаційно-роз'яснювальної роботи в територіальних громадах..

Мета дослідження: здійснення теоретичного аналізу соціально-правового захисту учасників бойових дій у громадах України та визначення шляхів його покращення.

Методи дослідження: аналіз і узагальнення наукової літератури та нормативно-правових документів – для визначення сутності соціально-правового захисту учасників бойових дій; порівняння – для аналізу особливостей надання соціально-правових послуг у громадах; систематизація – для узагальнення основних проблем і напрямів покращення соціально-правового захисту; описовий метод – для характеристики діяльності громад у сфері підтримки учасників бойових дій.

Одержані результати: свідчать про наявність низки проблем у системі соціально-правового захисту учасників бойових дій на місцевому рівні, насамперед щодо недостатнього рівня поінформованості ветеранів про свої права та можливості отримання соціальних послуг. Встановлено, що після проведення інформаційного впливу рівень обізнаності респондентів суттєво підвищився, що підтверджує ефективність інформаційно-роз'яснювальної роботи. Також виявлено необхідність удосконалення міжвідомчої взаємодії, підвищення кадрового забезпечення соціальної сфери та забезпечення більш рівного доступу до соціальних послуг у територіальних громадах.

Ключові слова: соціально-правовий захист, учасники бойових дій, ветерани, громада, підтримка учасників бойових дій, соціальна робота.

ABSTRACT

Chystiakov S. I. Social and Legal Protection of Combatants in Communities of Ukraine. Qualification thesis for the first (Bachelor's) level of higher education, manuscript. Specialty 232 Social Security. Uman, 2026.

The paper examines the theoretical and practical foundations of social and legal protection of combatants in communities of Ukraine. In particular, it analyzes the regulatory and legal framework, the features of organizing social support at the local level, as well as the main challenges of its implementation. Special attention is paid to the activities of social service centers, mechanisms of interagency cooperation, and the role of public and volunteer initiatives. Based on the study,

the level of awareness of veterans regarding their social rights was determined, and the need to improve informational and explanatory work in territorial communities was substantiated.

Research aim: to conduct a theoretical analysis of the social and legal protection of combatants in communities of Ukraine and identify ways to improve it.

Research methods: analysis and generalization of scientific literature and regulatory legal documents – to define the essence of social and legal protection of combatants; comparison – to analyze the features of providing social and legal services in communities; systematization – to summarize the main problems and directions for improving social and legal protection; descriptive method – to characterize the activities of communities in the field of support for combatants.

Results obtained: indicate the presence of a number of problems in the system of social and legal protection of combatants at the local level, primarily related to the insufficient level of awareness of veterans about their rights and opportunities to access social services. It was established that after informational intervention, the respondents' level of awareness significantly increased, which confirms the effectiveness of informational and explanatory work. The need to improve interagency cooperation, strengthen staffing in the social sphere, and ensure more equal access to social services in territorial communities was also identified.

Keywords: social and legal protection, combatants, veterans, community, support for combatants, social work.

ЗМІСТ

ВСТУП…… 5

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ …… 9

1.1. Стан дослідження проблеми соціально-правового захисту учасників бойових дій…… 9

1.2. Нормативно-правова база соціального захисту учасників бойових дій в Україні…….. 16

1.3. Принципи, форми та напрями державної політики щодо соціального забезпечення ветеранів війни…….. 23

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ У ГРОМАДАХ УКРАЇНИ 30

2.1. Організація соціальної підтримки ветеранів у системі місцевого самоврядування……. 30

2.2. Діяльність центрів надання соціальних послуг, громадських організацій і волонтерських ініціатив…… 35

2.3. Проблеми та бар’єри у реалізації соціально-правових гарантій ветеранів війни……. 40

2.4. Перспективи розвитку системи соціально-правового захисту ветеранів у контексті післявоєнної відбудови України……. 49

ВИСНОВКИ …….. 56

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ …… 61

ДОДАТКИ ……. 69

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасні суспільно-політичні умови в Україні зумовлюють особливу увагу до питань соціально-правового захисту учасників бойових дій. Повномасштабна війна спричинила значне збільшення кількості військовослужбовців, ветеранів та членів їхніх сімей, які потребують комплексної підтримки з боку держави та територіальних громад. У зв'язку з цим актуалізується необхідність удосконалення системи соціального забезпечення, правового супроводу, психологічної реабілітації, працевлаштування, медичного обслуговування та соціальної адаптації учасників бойових дій.

Особливого значення набуває роль територіальних громад як найближчого до населення рівня управління, на який покладається реалізація значної частини соціальних послуг і програм підтримки ветеранів. В умовах децентралізації саме громади стають ключовими суб'єктами забезпечення доступності соціально-правових послуг, координації міжвідомчої взаємодії та формування локальних механізмів підтримки учасників бойових дій.

Попри наявність нормативно-правової бази та державних програм, у практиці громад спостерігаються проблеми недостатньої координації між установами, обмеженості ресурсів, нерівномірності доступу до послуг, недостатнього рівня інформування ветеранів щодо їхніх прав та соціальних гарантій. Значна частина учасників бойових дій стикається з труднощами соціальної адаптації, отриманням пільг, юридичної допомоги, психологічної підтримки та інтеграції у мирне життя.

У зв'язку з цим дослідження соціально-правового захисту учасників бойових дій у громадах України є актуальним як у теоретичному, так і в практичному аспектах. Воно спрямоване на виявлення сучасних проблем функціонування системи підтримки ветеранів, аналіз ефективності діяльності громад та пошук шляхів удосконалення механізмів соціально-правового захисту цієї категорії населення.

На сьогодні в Україні спостерігається суттєвий дефіцит комплексних наукових досліджень проблем соціального та економічного захисту учасників бойових дій. У науковому полі відсутні ґрунтовні праці, які б системно висвітлювали зазначену проблематику як у межах права соціального забезпечення, так і в інших галузях юридичної науки. Окремі аспекти соціально-правового захисту учасників бойових дій досліджувалися у працях таких науковців, як Є. Гордієнко [8; 9; 10], І. Грищенко [12], Л. Калмикова, І. Кобець [22], Г. Панченко [42], І. Сірий [62] та інші. Водночас їхні напрацювання здебільшого мають фрагментарний характер і не охоплюють проблему в її цілісності. Вагомий внесок у розвиток загальнотеоретичних положень права здійснили С. Алексєєв, Н. Болотіна, О. Гаврилюк, К. Мельник, Є. Подорожній, Р. Татарінов та інші. Однак у їхніх працях питання соціально-правового статусу учасників бойових дій розглядалися лише частково, у контексті ширших наукових проблем. В умовах воєнного стану та зростання кількості учасників бойових дій в Україні особливої гостроти набуває проблема забезпечення їхнього належного соціально-правового захисту на рівні територіальних громад. Незважаючи на наявність законодавчо визначених гарантій і соціальних програм, система підтримки ветеранів залишається недостатньо ефективною та потребує вдосконалення.

Крім того, недостатньо дослідженими залишаються питання організації ефективної системи соціально-правового супроводу учасників бойових дій у громадах, розвитку партнерства між органами місцевого самоврядування, соціальними службами, громадськими організаціями та іншими суб’єктами соціальної роботи.

У зв’язку з цим виникає необхідність комплексного дослідження особливостей соціально-правового захисту учасників бойових дій у громадах України, визначення актуальних проблем та обґрунтування шляхів удосконалення системи підтримки ветеранів на місцевому рівні.

Мета дослідження – здійснення теоретичного аналізу соціально-правового захисту учасників бойових дій у громадах України та визначення шляхів його покращення.

Для досягнення поставленої мети передбачено **розв'язання таких завдань:**

1. Проаналізувати стан дослідження проблеми соціально-правового захисту учасників бойових дій.
2. Розкрити нормативно-правові засади соціального захисту учасників бойових дій в Україні.
3. Вивчити особливості організації соціально-правового захисту учасників бойових дій у громадах України.
4. Виявити основні проблеми у сфері соціально-правової підтримки ветеранів на місцевому рівні.
5. Обґрунтувати можливі шляхи вдосконалення системи соціально-правового захисту учасників бойових дій у громадах.

Об'єкт дослідження – соціально-правовий захист учасників бойових дій у громадах України.

Предмет дослідження – особливості організації та реалізації соціально-правового захисту учасників бойових дій у громадах України.

У процесі дослідження використані такі **методи**: аналіз і узагальнення наукової літератури та нормативно-правових документів – для визначення сутності соціально-правового захисту учасників бойових дій; порівняння – для аналізу особливостей надання соціально-правових послуг у громадах; систематизація – для узагальнення основних проблем і напрямів покращення соціально-правового захисту; описовий метод – для характеристики діяльності громад у сфері підтримки учасників бойових дій.

Експериментальна база дослідження – установи та організації м. Умань, які здійснюють соціально-правовий захист учасників бойових дій, зокрема органи місцевого самоврядування, центри надання соціальних послуг, заклади соціального захисту та громадські організації ветеранів.

Наукове та практичне значення результатів дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні аспектів соціально-правового захисту учасників бойових дій у громадах України, визначенні основних проблем у сфері підтримки ветеранів та окресленні шляхів покращення системи соціально-правового захисту на місцевому рівні. Результати дослідження можуть бути використані у діяльності органів місцевого самоврядування, установ соціального захисту населення, фахівців соціальної роботи, а також у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Апробація результатів дослідження. Основні концептуальні положення й результати кваліфікаційної роботи доповідалися на IX Всеукраїнській науково-практичній онлайн-конференції «Просоціальна особистість у гендерному вимірі: теоретико-методичні та прикладні аспекти» (29 травня 2026 р., м. Умань), тема: «Соціально-правовий захист учасників бойових дій: теоретичний аспект»; опубліковано матеріали у збірнику наукових праць факультету за темою «Соціально-правовий захист учасників бойових дій як напрям соціальної політики держави» (Умань, 2026 р.). Результати дослідження висвітлено у 2 одноосібних публікаціях автора.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (69 найменувань), 2 додатків на 4 сторінках. Загальний обсяг роботи складає 72 сторінки, із них 67 сторінок основного тексту. Робота містить рисунки.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

1.1. Стан дослідження проблеми соціально-правового захисту учасників бойових дій.

У сучасних умовах воєнного стану в Україні питання соціально-правового захисту учасників бойових дій набуває особливої значущості. Зростання кількості ветеранів та осіб, які брали участь у захисті держави, актуалізує необхідність ефективного функціонування системи їхньої соціальної підтримки, правового забезпечення та реінтеграції у мирне життя. Особливо важливою є роль територіальних громад, які безпосередньо забезпечують надання соціальних послуг, реалізацію державних гарантій та підтримку ветеранів на місцевому рівні.

Незважаючи на наявність законодавчої бази, система соціально-правового захисту учасників бойових дій залишається недостатньо ефективною та потребує вдосконалення. Це зумовлено як обмеженістю ресурсів громад, так і недостатньою координацією між суб'єктами соціального захисту, а також потребою у підвищенні якості соціальних і правових послуг.

На сьогодні в Україні спостерігається суттєвий дефіцит комплексних наукових досліджень проблем соціального та економічного захисту учасників бойових дій. У науковому полі відсутні ґрунтовні праці, які б системно висвітлювали зазначену проблематику як у межах права соціального забезпечення, так і в інших галузях юридичної науки.

Окремі аспекти соціально-правового захисту учасників бойових дій досліджувалися у працях таких науковців, як Є. Гордієнко [8; 9; 10], І. Грищенко [12], Л. Калмикова, І. Кобець [22], Г. Панченко [42], І. Сірий [62] та ін.. Водночас їхні напрацювання здебільшого мають фрагментарний характер і не охоплюють проблему в її цілісності.

Вагомий внесок у розвиток загальнотеоретичних положень права

здійснили С. Алексєєв, Н. Болотіна, С. Вавженчук, В. Венедіктов, О. Гаврилюк, М. Гуренко, Ю. Єремеєв, В. Жернаков, Т. Заворотченко, М. Іншин, М. Клемпарський, І. Кравченко, О. Ярошенко та інші. Однак у їхніх працях питання соціально-правового статусу учасників бойових дій розглядалися лише частково, у контексті ширших наукових проблем [44].

Отже, сучасний стан наукової розробленості проблеми свідчить про відсутність цілісної теоретико-методологічної концепції соціально-правового захисту учасників бойових дій. Недостатній рівень наукового опрацювання, а також недосконаліть чинного нормативно-правового регулювання зумовлюють актуальність та необхідність подальшого комплексного дослідження зазначеної проблематики.

У зв’язку з цим теоретичне осмислення основ соціально-правового захисту учасників бойових дій є актуальним, оскільки дозволяє визначити сутність, структуру та основні підходи до організації цієї системи, а також окреслити напрями її вдосконалення.

Проблема дослідження полягає у наявності суперечності між зростаючими потребами учасників бойових дій у якісному соціально-правовому захисті та недостатнім рівнем ефективності існуючих механізмів його реалізації в громадах України.

З одного боку, держава гарантує широкий спектр соціальних та правових пільг для ветеранів, з іншого – на практиці спостерігаються труднощі їх реалізації, що пов’язані з фрагментарністю нормативного забезпечення, недостатньою інформованістю отримувачів послуг, обмеженістю ресурсів громад та потребою в удосконаленні системи міжвідомчої взаємодії.

Таким чином, виникає необхідність у теоретичному аналізі соціально-правового захисту учасників бойових дій, що дозволить систематизувати наукові підходи, уточнити зміст ключових понять та визначити напрями підвищення ефективності відповідної системи на рівні громад.

Питання соціально-правового захисту учасників бойових дій є

предметом наукового інтересу багатьох українських дослідників у галузі соціальної роботи, права та державного управління. У працях науковців розглядаються різні аспекти цієї проблематики: нормативно-правове забезпечення соціальних гарантій ветеранів, організація соціального обслуговування, механізми державної підтримки та роль місцевого самоврядування у наданні соціальних послуг.

Зокрема, увага дослідників зосереджується на питаннях соціальної адаптації учасників бойових дій, їх психологічної реабілітації, працевлаштування та забезпечення соціальних гарантій. Водночас у наукових працях підкреслюється, що попри значну кількість досліджень, недостатньо розкритими залишаються питання практичної реалізації соціально-правового захисту саме на рівні територіальних громад, а також ефективності міжвідомчої взаємодії у цій сфері [42].

На нашу думку, аналіз наукових джерел свідчить про наявність достатньої теоретичної бази, однак потребує подальшого уточнення та узагальнення практичного аспекту реалізації соціально-правового захисту учасників бойових дій у громадах України.

Здійснивши аналіз наукових джерел у галузі соціальної роботи, права та державного управління (зокрема праць, присвячених соціальному захисту населення та ветеранів), можна виокремити та обґрунтувати основні поняття дослідження, які становлять теоретичну основу роботи.

Дослідник Сірий І. у своїй праці зазначає, що «учасник бойових дій – це особа, яка виконувала бойові завдання із захисту Батьківщини у складі військових частин і формувань, а також у партизанських загонах чи підпіллі як у воєнний, так і в мирний час; ветеран війни – узагальнювальна категорія, що охоплює УБД, осіб з інвалідністю внаслідок війни та учасників війни» [63].

Учасники бойових дій – це особи, які відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» брали безпосередню участь у захисті незалежності, суверенітету та територіальної

цілісності України та набули офіційного статусу учасника бойових дій. Даний правовий статус підтверджує їх особливе соціальне становище та право на комплекс державних гарантій, пільг і соціальних послуг.

Дослідники підкреслюють, що ця категорія осіб потребує комплексного підходу до підтримки, який включає медичну допомогу, психологічну реабілітацію, соціальний супровід, правовий захист та сприяння професійній реінтеграції. Окремо акцентується увага на необхідності міжвідомчої взаємодії державних органів, соціальних служб та громадських організацій для забезпечення ефективної адаптації ветеранів у суспільстві [5].

Таким чином, у науковому дискурсі учасники бойових дій розглядаються не лише як правова категорія, а й як об’єкт цілісної соціальної політики держави, спрямованої на їх підтримку, відновлення та інтеграцію в цивільне життя.

На думку Г. Панченко соціальний захист – це «видаткова діяльність держави на утримання осіб, які зазнали певного ризику (старість, хвороба, втрата роботи, вагітність, сирітство та інше)» [44].

Аналіз наукових підходів свідчить, що поняття «соціальний захист» має багатогранний характер і розглядається як важливий елемент соціальної політики держави. У міжнародних джерелах соціальний захист визначається як система державних заходів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки, підтримки населення та захисту від соціальних ризиків [8].

У вітчизняній науковій думці відсутнє єдине трактування цього поняття. Значний внесок у дослідження соціального захисту здійснили В. Скуратівський, О. Палій, Е. Лібанова, Н. Болотіна та інші науковці. Зокрема, соціальний захист розглядається як комплекс організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на забезпечення добробуту населення і належного рівня життя. Н. Болотіна визначає соціальний захист у вузькому розумінні як систему економічних і правових гарантій соціальних прав громадян, а в широкому – як діяльність держави щодо створення умов для розвитку особистості та подолання негативних соціальних чинників [8].

На думку Б. Анпілогова соціальний захист це «конкретних цілеспрямованих заходів держави та суб'єктів громадянського суспільства (насамперед, заходи правового, економічного та соціального характеру), що спрямовані на підтримання та забезпечення соціальної захищеності найбільш уразливих верств населення суспільства або окремої групи суспільства (наприклад, пра цівників конкретної сфери, працівників конкретного підприємства тощо)» [1]. Також автор зазанчає, що «соціальний захист – це не лише інститути та процес, але й результат, який об'єктивується у такому фундаментальному соціально-правовому феномені, як соціальна безпека» [1].

Отже, соціальний захист доцільно розглядати як систему державних гарантій, соціально-економічних, правових та організаційних заходів, спрямованих на забезпечення соціальної безпеки та гідного рівня життя населення.

Соціально-правовий захист – це цілісна система державних і місцевих заходів правового та соціального характеру, спрямованих на забезпечення реалізації конституційних прав і свобод людини, а також гарантованих державою пільг, компенсацій і соціальних послуг. Він охоплює як нормативно-правове регулювання, так і організаційно-практичні механізми реалізації соціальних гарантій, що забезпечують комплексну підтримку особи у складних життєвих обставинах/

У наукових працях у сфері соціального права та соціальної політики (зокрема дослідженнях сучасних українських учених у галузі соціальної роботи та державного управління) підкреслюється, що соціально-правовий захист є інтегрованою категорією, яка поєднує правовий і соціальний виміри державної політики. З одного боку, він базується на нормах права, що визначають гарантії, обсяг і порядок надання соціальної підтримки; з іншого – реалізується через діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування та соціальних служб [16].

Особливістю соціально-правового захисту є його спрямованість на запобігання соціальній вразливості та мінімізацію негативних наслідків

складних життєвих обставин. У науковій літературі наголошується, що ефективність цієї системи залежить від узгодженості законодавчої бази, доступності соціальних послуг, рівня міжвідомчої взаємодії та наближеності допомоги до отримувача.

Отже, соціально-правовий захист розглядається як багаторівнева система, що забезпечує не лише формальне закріплення прав громадян, а й реальне їхнє втілення через практичні механізми соціальної підтримки.

Соціальний захист учасників бойових дій – це комплексна, багаторівнева система заходів держави та територіальних громад, спрямована на забезпечення належного рівня життя, реалізацію соціальних гарантій, а також підтримку процесу адаптації та реінтеграції ветеранів у цивільне життя. Він охоплює матеріальне забезпечення (пенсії, пільги, компенсації), систему соціального обслуговування, медичну допомогу, психологічну підтримку, професійну перепідготовку та сприяння працевлаштуванню.

Дослідниця Г. Панченко визначила поняття ««правовий статус учасника бойових дій – це комплексна категорія, яка відображає специфічні взаємовідносини між особою та державою, які виникли внаслідок настання певного юридичного факту (виконання бойового завдання), та полягають у наявності системи взаємних прав та обов'язків, а також гарантій щодо їх виконання, та які знаходять своє відображення у чинних нормативно правових актах України» [44].

У науковій літературі (зокрема у працях Л. Малюги, Л. Мазуренко та інших дослідників у сфері соціальної роботи та соціальної політики) підкреслюється, що соціальний захист учасників бойових дій має системний характер і потребує узгодженої взаємодії різних суб'єктів: органів державної влади, місцевого самоврядування, соціальних служб, закладів охорони здоров'я та громадських організацій [29; 31].

Науковці акцентують, що ефективність такої системи значною мірою залежить від міжвідомчої координації, доступності соціальних послуг та здатності враховувати індивідуальні потреби кожного ветерана. Важливим є

також застосування клієнтоорієнтованого підходу, який передбачає розробку індивідуальних програм підтримки з урахуванням стану здоров'я, соціального статусу, сімейного оточення та професійного досвіду особи [29; 31].

Таким чином, соціальний захист учасників бойових дій у науковому розумінні розглядається не лише як система соціальних виплат і пільг, а як комплексна модель супроводу ветерана, спрямована на його повноцінне відновлення, соціальну інтеграцію та підвищення якості життя.

Громада (територіальна громада) – це базовий рівень місцевого самоврядування, що відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» об'єднує жителів села, селища або міста, які мають право самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах законодавства України. Вона виступає ключовим суб'єктом реалізації державної соціальної політики на місцях, зокрема у сфері надання соціальних послуг, соціальної підтримки та захисту вразливих категорій населення [65].

У наукових дослідженнях у сфері децентралізації, публічного управління та соціальної роботи підкреслюється, що територіальні громади є найбільш наближеним до громадян рівнем управління, що забезпечує оперативне реагування на їхні потреби та формування адресної соціальної допомоги. Саме на рівні громади відбувається безпосередня взаємодія між отримувачами соціальних послуг та їх надавачами, що підвищує ефективність і доступність соціального захисту [11].

Окремо у працях сучасних дослідників наголошується, що в умовах реформи децентралізації громади набули розширених повноважень у сфері соціального захисту, включаючи підтримку учасників бойових дій та членів їхніх сімей. Це передбачає організацію соціального супроводу, координацію роботи соціальних служб, забезпечення доступу до медичних, психологічних та правових послуг, а також співпрацю з громадськими організаціями та ветеранськими об'єднаннями [16].

Таким чином, територіальна громада розглядається як ключова

інституція реалізації соціальної політики держави на місцевому рівні, що забезпечує найбільш наближений, адресний та комплексний характер соціальної підтримки, зокрема для учасників бойових дій.

Соціальні послуги – це система організаційних, правових, психологічних, соціальних і матеріальних заходів, спрямованих на профілактику виникнення складних життєвих обставин, їх подолання або мінімізацію негативних наслідків для особи чи сім'ї. Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги», вони надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах або мають ризик їх виникнення, з метою підтримки їхньої життєдіяльності, підвищення якості життя та відновлення соціального функціонування. [5]

У контексті соціального захисту учасників бойових дій соціальні послуги набувають особливого значення, оскільки спрямовані не лише на матеріальну підтримку, а й на психологічну реабілітацію, соціальну адаптацію та інтеграцію ветеранів у цивільне життя. До таких послуг належать соціальний супровід, консультування, кризове втручання, підтримка сімей ветеранів, сприяння працевлаштуванню, реабілітаційні заходи та інші форми допомоги [17].

Таким чином, соціальні послуги виступають важливим інструментом забезпечення соціальної стабільності та захисту прав людини, а в системі підтримки учасників бойових дій – одним із ключових механізмів їхньої реінтеграції та відновлення повноцінного соціального функціонування.

Отже, узагальнення наукових підходів дозволяє сформувати цілісне розуміння ключових категорій дослідження та підкреслює їх взаємозв'язок у системі соціально-правового захисту учасників бойових дій у громадах України.

1.2. Нормативно-правова база соціального захисту учасників бойових дій в Україні.

Нормативно-правова база соціального захисту учасників бойових дій в

Україні є одним із ключових елементів державної соціальної політики, оскільки визначає правовий статус ветеранів, систему їхніх соціальних гарантій, пільг та компенсацій. В умовах повномасштабної війни та значного збільшення кількості учасників бойових дій питання ефективності законодавчого регулювання набуває особливої актуальності.

Сучасні соціально-економічні виклики, навантаження на систему соціального захисту та процеси децентралізації зумовлюють необхідність постійного оновлення та удосконалення нормативно-правової бази. Важливим є не лише наявність законодавчих актів, а й реальна можливість їх практичної реалізації на рівні територіальних громад, які безпосередньо забезпечують надання соціальних послуг ветеранам.

Крім того, актуальність теми зумовлена потребою узгодження національного законодавства з міжнародними стандартами захисту прав ветеранів, а також забезпеченням комплексного підходу до їх соціальної підтримки, реабілітації та інтеграції в суспільство.

Проблема дослідження полягає у наявності розриву між нормативно-правовим забезпеченням соціального захисту учасників бойових дій та практикою його реалізації на місцевому рівні.

Попри існування значної кількості законів та підзаконних нормативних актів, що регулюють соціальні гарантії ветеранів, у практичній площині спостерігаються труднощі з їх повним та ефективним впровадженням. Серед основних проблем можна виокремити складність і фрагментарність законодавства, недостатню узгодженість нормативних актів між собою, а також різний рівень забезпечення соціальних гарантій у різних громадах.

Окремою проблемою є недостатня поінформованість учасників бойових дій щодо їхніх прав і механізмів отримання соціальної підтримки, а також обмеженість ресурсів органів місцевого самоврядування для повноцінної реалізації законодавчих норм.

Тому, виникає необхідність у комплексному аналізі чинної нормативно-правової бази соціального захисту учасників бойових дій в

Україні з метою виявлення її сильних і слабких сторін та визначення напрямів удосконалення її практичної реалізації.

Аналіз наукових джерел та нормативно-правової бази соціального захисту учасників бойових дій в Україні свідчить про те, що дана проблема є однією з пріоритетних у сучасних дослідженнях у сфері соціальної роботи, права та публічного управління. У працях вітчизняних науковців (Є. Гордієнко, І. Грищенко, А. Захарін, І. Кобець, А. Колос, І. Цимбалюк, Л. Мазуренко та ін.) соціально-правовий захист учасників бойових дій розглядається як комплексна, багаторівнева система державних і місцевих заходів, спрямованих на забезпечення реалізації соціальних гарантій, прав і свобод ветеранів, а також їх соціальної адаптації та реінтеграції у суспільство [10; 12; 19; 22; 27; 29].

Науковці наголошують, що учасники бойових дій становлять особливу соціально вразливу групу населення, яка потребує комплексного підходу до підтримки, що включає матеріальне забезпечення, медичну та психологічну допомогу, професійну реабілітацію, соціальний супровід і сприяння зайнятості. Водночас у дослідженнях підкреслюється, що ефективність соціально-правового захисту значною мірою залежить від узгодженості дій різних суб’єктів соціальної політики, рівня міжвідомчої взаємодії та спроможності територіальних громад забезпечувати доступність соціальних послуг [10; 12; 19; 22; 27; 29].

На думку Г. Панченко «основні проблеми функціонування системи соціально-правового захисту учасників бойових дій пов’язані із: встановленням юридичного факту безпосередньої участі у бойових діях та надання статусу УБД і видачею посвідчення; реалізацією прав учасників бойових дій на одержання ними земельних ділянок; призначенням дострокової пенсії за віком як УБД; перерахунком пенсії; зарахування періодів мобілізації на військову службу до спеціального та пільгового стажу тощо; недодержання термінів відмови у наданні необхідних довідок для оформлення пакету документів необхідного для отримання статусу УБД;

розірванням контракту зі збройними силами України, здійснення виплати грошового забезпечення, надбавок, винагород, премій учасникові бойових дій; наданням службового житла у власне користування, взяттям особи на квартирний облік тощо; надання пільг за державною цільовою підтримкою для дітей УБД; та ін.» » [44].

Нормативно-правова база соціального захисту учасників бойових дій в Україні має розгалужену та багаторівневу структуру. Її основою є Конституція України, яка закріплює принцип соціальної держави та гарантує право громадян на соціальний захист. Центральне місце займає Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», який визначає правовий статус учасників бойових дій та систему державних гарантій, пільг і компенсацій. Важливе значення також мають Закон України «Про соціальні послуги», що регламентує організацію та надання соціальної підтримки, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», який визначає повноваження територіальних громад у сфері соціального захисту населення, а також інші галузеві нормативно-правові акти, що регулюють питання охорони здоров’я, соціального забезпечення, житлової політики та зайнятості. Окрему роль відіграють підзаконні акти Кабінету Міністрів України, які конкретизують механізми реалізації соціальних гарантій, зокрема у сфері реабілітації та соціальної адаптації ветеранів [18; 28; 46; 47; 49; 50; 53].

Однак на думку Є. Гордієнко: «Найвищу юридичну силу мають Основний закон – Конституція України, що регламентує основи життя суспільства, права і свободи громадян (у тому числі військовослужбовців) і конституційні закони, що вносять зміни до Конституції України». Серед законів України, які регулюють питання надання статусу, прав, гарантій та інші напрями соціального захисту військовослужбовців і ветеранів (у тому числі, які отримали категорію УБД), можемо виділити такі закони: «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про Національну гвардію України», «Про Службу безпеки України», «Про боротьбу з тероризмом» ,

«Про військовий обов’язок і військову службу», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про ратифікацію Угоди про взаємне визнання пільг і гарантій для учасників та інвалідів Великої Вітчизняної війни, учасників бойових дій на території інших держав, сімей загиблих військовослужбовців», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо надання статусу та соціальних гарантій окремим особам із числа учасників антитерористичної операції» та ін.» [10].

Ключове місце у системі нормативно-правового забезпечення соціального захисту учасників бойових дій займає Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», який є базовим спеціальним актом у сфері ветеранської політики. Саме цей закон визначає правові засади державної політики щодо ветеранів війни, встановлює їх правовий статус, а також закріплює систему соціальних гарантій, пільг і компенсацій, що надаються державою [61].

Законодавчо визначений правовий статус учасника бойових дій є підставою для отримання широкого спектра соціальної підтримки, яка охоплює матеріальне забезпечення (пенсійні виплати, надбавки, одноразові допомоги), медичне обслуговування, санаторно-курортне лікування, забезпечення лікарськими засобами, а також соціальні гарантії у сфері освіти, працевлаштування та житлового забезпечення. Окрему увагу приділено гарантіям у сфері користування транспортом, комунальними послугами та іншими соціальними пільгами [61].

У науковій літературі наголошується, що цей Закон виконує системоутворюючу функцію, оскільки визначає загальні принципи державної політики щодо ветеранів та слугує основою для розробки підзаконних нормативно-правових актів, які деталізують механізми реалізації соціальних гарантій. Водночас дослідники підкреслюють, що ефективність його застосування значною мірою залежить від узгодженості з іншими галузевими законами та рівня імплементації на місцевому рівні.

Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» не лише визначає правовий статус учасників бойових дій, а й формує цілісну систему державних гарантій їх соціального захисту, виступаючи ключовим нормативно-правовим актом у сфері забезпечення прав та інтересів ветеранів [61].

На думку І. Наливайко, «Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» є одним із найбільш значущих законів у цій сфері, зокрема, він відображає систему державних гарантій в Україні та містить велику кількість пільг, послуг та допомоги для ветеранів (понад двадцять)» [34].

Закон України «Про соціальні послуги», який регулює порядок надання соціальної підтримки, є одним із базових нормативно-правових актів у сфері соціального захисту населення та відіграє важливу роль у забезпеченні реалізації державної соціальної політики. Він визначає організаційні, правові та фінансові засади надання соціальних послуг особам і сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах або мають ризик їх виникнення, зокрема учасникам бойових дій та членам їхніх сімей [59].

Закон встановлює понятійний апарат у сфері соціальних послуг, визначає їх види (соціальна профілактика, соціальна підтримка, соціальний супровід, кризове та екстрене втручання, соціальна адаптація та реінтеграція), а також закріплює принципи їх надання, серед яких адресність, індивідуальний підхід, доступність, гуманність, добровільність та конфіденційність. Особливе значення має орієнтація закону на клієнтоцентричну модель соціальної роботи, що передбачає врахування індивідуальних потреб отримувачів послуг [60].

На думку, І Наливайко «Закон України «Про соціальний і правовий за хист військовослужбовців та членів їх сімей» встановлює єдину систему соціально-правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей, а також гарантує сприятливі умови для виконання ними конституційного обов'язку щодо захисту сво єї країни в усіх сферах життя: економічній, соці альній та

політичній. Зокрема, у пункті 2 статті 15 цього Закону визначено розмір одноразової грошової допомоги, що виплачується мобілізованим військовослужбовцям, яка має бути виплачена в день демобілізації. Цим законодавством також надано право військовослужбовцям отримати одноразову грошову виплату в разі смерті або втрати працездатності» [34].

У контексті соціального захисту учасників бойових дій Закон України «Про соціальні послуги» є ключовим інструментом практичної реалізації їхніх прав, оскільки забезпечує не лише формальне закріплення гарантій, а й механізми їхнього реального впровадження через систему соціальних служб, центрів надання соціальних послуг та інших суб'єктів соціальної роботи. Саме в межах цього закону здійснюється соціальний супровід ветеранів, психологічна підтримка, допомога в адаптації до цивільного життя, а також підтримка їхніх сімей.

Окремо у законі визначено роль органів місцевого самоврядування як ключових суб'єктів організації та забезпечення надання соціальних послуг на місцевому рівні. Це особливо важливо в умовах децентралізації, коли територіальні громади отримують розширені повноваження щодо формування та реалізації місцевої соціальної політики. Таким чином, Закон України «Про соціальні послуги» є важливим елементом нормативно-правової бази соціального захисту учасників бойових дій, оскільки забезпечує практичний механізм реалізації соціальної підтримки та сприяє інтеграції ветеранів у суспільство через систему комплексних соціальних послуг.

На думку вітчизняних і міжнародних експертів, окремі положення нормативно-правових актів у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни та учасників бойових дій залишаються недостатньо реалізованими на практиці та мають декларативний характер. У зв'язку з цим актуалізується необхідність удосконалення підходів і механізмів забезпечення конституційних прав зазначених категорій населення [65].

Серед основних проблем, які потребують розв'язання, виокремлюють

недостатню доступність соціальних послуг, обмежені можливості працевлаштування, недостатній рівень соціальної інтеграції та необхідність урахування індивідуальних потреб осіб з інвалідністю внаслідок війни. Важливого значення набуває створення умов для їх повноцінної участі у суспільному житті та забезпечення рівних можливостей у різних сферах життєдіяльності [65].

Водночас важливу роль у системі соціально-правового захисту відіграє Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», у якому визначено основні підходи до реабілітації осіб з інвалідністю. Закон передбачає здійснення медичної, психологічної, професійної, трудової, фізичної та соціальної реабілітації, що становлять комплекс заходів, спрямованих на відновлення здоров'я, соціального статусу та адаптацію учасників бойових дій до повноцінного життя в суспільстві. Ефективність соціально-правового захисту учасників бойових дій залежить не лише від нормативно-правового забезпечення, а й від реального впровадження механізмів підтримки, реабілітації та соціальної інтеграції цієї категорії населення [65].

Отже, наукові джерела та нормативно-правова база формують цілісне теоретико-правове підґрунтя соціально-правового захисту учасників бойових дій в Україні. Водночас аналіз засвідчує наявність певних проблем у практичній реалізації законодавчих норм, що пов'язані з фрагментарністю правового регулювання, недостатньою узгодженістю між різними рівнями влади та обмеженими ресурсними можливостями територіальних громад. Це актуалізує необхідність подальшого удосконалення нормативно-правового забезпечення та підвищення ефективності механізмів його практичного впровадження.

1.3. Принципи, форми та напрями державної політики щодо соціального забезпечення ветеранів війни

У сучасних умовах воєнного стану в Україні питання соціального

забезпечення ветеранів війни набуває особливої актуальності, оскільки зростає кількість осіб, які потребують комплексної державної підтримки після участі у бойових діях. Ефективна реалізація державної політики у цій сфері безпосередньо впливає на рівень соціальної захищеності ветеранів, їхню адаптацію до мирного життя та загальну соціальну стабільність у суспільстві.

Важливого значення набуває не лише наявність законодавчо визначених гарантій, а й дотримання принципів, форм та напрямів державної політики щодо соціального забезпечення ветеранів війни. Саме вони визначають зміст, логіку та ефективність функціонування системи підтримки цієї категорії населення. У сучасних умовах трансформації соціальної політики та процесів децентралізації особливо актуальним є питання узгодженості дій державних органів і територіальних громад у реалізації ветеранської політики.

Крім того, актуальність теми зумовлена необхідністю приведення національної системи соціального забезпечення ветеранів у відповідність до сучасних соціальних викликів та міжнародних стандартів, а також потребою підвищення ефективності практичної реалізації державних гарантій.

Проблема дослідження полягає у наявності суперечності між задекларованими принципами, формами та напрямами державної політики щодо соціального забезпечення ветеранів війни та рівнем їх фактичної реалізації у практиці соціального захисту.

Незважаючи на визначеність основних принципів державної ветеранської політики (адресність, доступність, рівність прав, соціальна справедливість, комплексність підтримки), на практиці спостерігаються труднощі їх повного дотримання. Це пов’язано з фрагментарністю реалізації соціальних програм, недостатньою координацією між органами державної влади та місцевого самоврядування, обмеженістю ресурсного забезпечення, а також нерівномірністю доступу ветеранів до соціальних послуг у різних громадах.

Проблемним залишається також питання ефективності форм реалізації державної політики, зокрема у сфері соціальних виплат, пільг, соціального супроводу та реабілітаційних заходів. У зв’язку з цим виникає необхідність у теоретичному аналізі принципів, форм та напрямів державної політики щодо соціального забезпечення ветеранів війни з метою виявлення їх змісту, особливостей реалізації та визначення шляхів удосконалення.

Державна політика щодо соціального забезпечення ветеранів війни в Україні є складовою соціальної політики держави та спрямована на гарантування належного рівня життя, соціального захисту, реабілітації та інтеграції ветеранів у суспільство. Вона реалізується через систему принципів, форм і напрямів, які визначають її зміст та практичну спрямованість [29].

Основними принципами державної політики у сфері соціального забезпечення ветеранів війни є система базових засад, які визначають зміст, спрямованість і ефективність реалізації соціального захисту цієї категорії населення:

1. Соціальна справедливість – передбачає забезпечення рівного доступу ветеранів до передбачених державою соціальних гарантій, прав і послуг незалежно від місця проживання, матеріального становища, соціального статусу чи інших індивідуальних характеристик. У практичному вимірі цей принцип означає недопущення дискримінації та забезпечення рівних можливостей для отримання допомоги всіма ветеранами війни.

2. Адресність та індивідуальний підхід – полягає в орієнтації системи соціального забезпечення на конкретні потреби кожного ветерана. Реалізація цього принципу передбачає врахування стану здоров’я, психологічного стану, сімейного положення, рівня соціальної адаптації та інших життєвих обставин. Це дозволяє забезпечити більш ефективну та цільову підтримку, а не формальне надання стандартного набору послуг.

3. Доступність соціальних послуг – означає створення умов для максимально простого та зручного отримання соціальної допомоги.

Особливе значення має наближення послуг до місця проживання ветеранів, зокрема через діяльність територіальних громад, центрів надання соціальних послуг, цифровізацію процедур та спрощення адміністративних процесів. Це сприяє зменшенню бюрократичних бар'єрів і підвищенню ефективності системи.

4. Комплексність підтримки – передбачає поєднання різних видів допомоги: матеріальної (виплати, пільги, компенсації), медичної (лікування, реабілітація), психологічної (підтримка, подолання посттравматичних станів), а також соціальної (адаптація, інтеграція в громаду). Комплексний підхід забезпечує цілісне вирішення проблем ветеранів, а не їх часткове усунення.

5. Пріоритетність державних гарантій – означає обов'язковість виконання державою взятих на себе зобов'язань щодо соціального захисту ветеранів. Це включає гарантоване фінансування пільг, виплат і соціальних програм, а також недопущення звуження обсягу прав ветеранів у процесі реформування соціальної політики.

6. Міжвідомча взаємодія – передбачає узгоджену діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, соціальних служб, закладів охорони здоров'я та громадських організацій. Реалізація цього принципу є необхідною умовою формування ефективної системи соціального забезпечення, оскільки дозволяє уникати дублювання функцій, підвищує координацію дій та забезпечує безперервність соціального супроводу ветеранів [25; 26].

Зазначені принципи формують концептуальну основу державної політики у сфері соціального забезпечення ветеранів війни та визначають її орієнтацію на забезпечення гідного рівня життя, соціального захисту та інтеграції ветеранів у суспільство.

Форми реалізації державної політики щодо соціального забезпечення ветеранів війни становлять сукупність організаційно-правових, фінансових та інституційних механізмів, через які держава забезпечує практичне втілення

визначених законодавством гарантій та соціальних прав цієї категорії населення:

1. Нормативно-правове регулювання – є базовою формою реалізації державної політики, що передбачає прийняття та вдосконалення законів, постанов Кабінету Міністрів України, відомчих нормативних актів, які визначають правовий статус ветеранів війни, порядок надання їм соціальних гарантій, пільг і компенсацій. Саме ця форма забезпечує правову основу функціонування всієї системи соціального захисту та встановлює обов'язкові для виконання державні стандарти підтримки ветеранів.

2. Фінансово-економічні заходи – охоплюють систему матеріального забезпечення ветеранів, яка включає пенсійне забезпечення, одноразові грошові виплати, щомісячні доплати, компенсації за пільгове користування житлово-комунальними послугами, транспортом, медичним обслуговуванням тощо. Ця форма є ключовою для забезпечення мінімального рівня соціальної захищеності та матеріальної стабільності ветеранів війни.

3. Соціальні послуги – передбачають надання комплексної допомоги ветеранам у вигляді соціального супроводу, психологічної підтримки, кризового консультування, соціальної адаптації та реінтеграції у цивільне життя. Важливим є також розвиток системи реабілітаційних послуг, спрямованих на відновлення фізичного та психоемоційного стану ветеранів, а також підтримку їхніх сімей.

4. Інституційна підтримка – реалізується через діяльність органів соціального захисту населення, центрів надання соціальних послуг, ветеранських просторів, реабілітаційних установ, а також спеціалізованих структур на рівні територіальних громад. Важливу роль у цій формі відіграє налагодження ефективної взаємодії між державними інституціями та громадськими організаціями ветеранів.

5. Програмно-цільове забезпечення – полягає у розробці та реалізації державних, регіональних і місцевих програм підтримки ветеранів війни. Такі

програми передбачають комплекс заходів соціального, медичного, психологічного та економічного характеру, спрямованих на вирішення конкретних проблем ветеранів, а також підвищення ефективності системи їх соціального забезпечення.

Форми реалізації державної політики щодо соціального забезпечення ветеранів війни утворюють взаємопов'язану систему механізмів, які забезпечують практичне втілення законодавчих гарантій і спрямовані на всебічну підтримку, захист та інтеграцію ветеранів у суспільство [32].

Основними напрямами державної політики у сфері соціального забезпечення ветеранів війни є взаємопов'язані стратегічні вектори діяльності держави, спрямовані на всебічну підтримку, відновлення та інтеграцію ветеранів у суспільство:

1. Матеріальне забезпечення та підвищення рівня соціальних гарантій передбачає систему державних виплат, пенсійного забезпечення, одноразової грошової допомоги, компенсацій та пільг. Цей напрям спрямований на забезпечення базового рівня соціальної стабільності ветеранів, гарантування їм гідного рівня життя та зменшення соціальної вразливості.

2. Медична, психологічна та фізична реабілітація ветеранів охоплює комплекс заходів, спрямованих на відновлення здоров'я учасників бойових дій. Вона включає доступ до якісного медичного обслуговування, спеціалізованого лікування, протезування, санаторно-курортного оздоровлення, а також психологічну допомогу, спрямовану на подолання посттравматичних розладів і емоційних наслідків участі у бойових діях.

3. Соціальна адаптація та реінтеграція у цивільне життя є важливим напрямом, що передбачає відновлення соціальних зв'язків ветеранів, їх включення у життя громади, подолання соціальної ізоляції та формування нових соціальних ролей. Значну роль у цьому процесі відіграють соціальні служби, громадські організації та територіальні громади.

4. Сприяння зайнятості, професійній перепідготовці та підприємницькій діяльності спрямоване на забезпечення економічної

самостійності ветеранів. Цей напрям включає програми перекваліфікації, підвищення кваліфікації, підтримку працевлаштування, а також розвиток ветеранського підприємництва через грантові програми та консультаційну підтримку.

5. Забезпечення житлових прав та покращення житлових умов передбачає реалізацію державних програм забезпечення житлом, надання житлових субсидій, компенсацій та пільгових кредитів. Цей напрям є одним із ключових, оскільки житлове питання суттєво впливає на якість життя ветеранів та їхніх сімей.

6. Підтримка сімей ветеранів війни охоплює соціальний супровід, психологічну допомогу, освітню та соціальну підтримку членів сімей, які також зазнають наслідків участі близьких у бойових діях. Це сприяє стабілізації сімейних відносин та підвищенню загального рівня соціального благополуччя.

7. Розвиток ветеранської інфраструктури на рівні громад включає створення ветеранських просторів, центрів підтримки, реабілітаційних закладів, консультативних служб та розвиток мережі соціальних послуг на місцевому рівні. Особливе значення має залучення територіальних громад до формування ефективної системи підтримки ветеранів, максимально наближеної до їхніх потреб [42; 65; 35]

Зазначені напрями державної політики формують цілісну систему соціального забезпечення ветеранів війни, спрямовану на їх захист, відновлення та повноцінну інтеграцію в суспільне життя.

Отже, державна політика щодо соціального забезпечення ветеранів війни є багатовимірною системою, що поєднує принципи соціальної справедливості, різноманітні форми реалізації та стратегічні напрями, спрямовані на забезпечення гідного рівня життя та повноцінної інтеграції ветеранів у суспільство.

РОЗДІЛ 2.
ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ У ГРОМАДАХ УКРАЇНИ

2.1. Організація соціальної підтримки ветеранів у системі місцевого самоврядування

Практичні основи соціально-правового захисту учасників бойових дій у громадах України набувають особливої актуальності в умовах воєнного стану та значного збільшення кількості ветеранів, які потребують комплексної підтримки. Саме на рівні територіальних громад відбувається безпосередня реалізація державної політики у сфері соціального захисту, що включає надання соціальних послуг, оформлення пільг, організацію реабілітації та забезпечення правової допомоги.

Важливість досліджуваної проблематики зумовлена тим, що ефективність соціально-правового захисту залежить не лише від наявності нормативно-правової бази, а й від реальної спроможності громад забезпечувати її практичну реалізацію. У сучасних умовах децентралізації саме громади стають ключовими суб’єктами надання соціальних послуг ветеранам, що підвищує їх відповідальність за якість і доступність такої підтримки.

Крім того, актуальність теми визначається необхідністю вдосконалення практичних механізмів взаємодії між органами місцевого самоврядування, соціальними службами, медичними закладами та громадськими організаціями, а також потребою забезпечення індивідуального підходу до кожного учасника бойових дій.

Проблема дослідження полягає у наявності розриву між нормативно визначеними гарантіями соціально-правового захисту учасників бойових дій та ефективністю їх практичної реалізації на рівні територіальних громад України.

Незважаючи на сформовану систему законодавчого забезпечення та

наявність державних і місцевих програм підтримки ветеранів, у практичній діяльності громад спостерігаються суттєві труднощі. Серед них: недостатній рівень ресурсного забезпечення соціальних служб, обмеженість кадрового потенціалу, фрагментарність надання соціальних послуг, складність доступу до окремих видів допомоги, а також недостатня координація між різними суб'єктами соціального захисту.

Окремою проблемою є нерівномірність якості соціально-правового захисту в різних громадах, що призводить до неоднакових умов отримання допомоги ветеранами залежно від місця проживання. Також зберігається потреба у вдосконаленні інформаційного забезпечення та підвищенні рівня обізнаності учасників бойових дій щодо їхніх прав і можливостей.

Виникає необхідність у комплексному аналізі практичних основ соціально-правового захисту учасників бойових дій у громадах України з метою виявлення існуючих проблем та визначення шляхів підвищення ефективності їх вирішення.

Організація соціальної підтримки ветеранів у системі місцевого самоврядування є важливим елементом практичної реалізації державної ветеранської політики, оскільки саме територіальні громади виступають найбільш наближеним рівнем влади до отримувачів соціальних послуг. У сучасних умовах децентралізації на органи місцевого самоврядування покладається значна частина повноважень щодо забезпечення соціального захисту учасників бойових дій, їх адаптації та інтеграції у суспільство [8].

Організація соціальної підтримки ветеранів у громадах здійснюється через систему структурних підрозділів виконавчих органів місцевих рад, центрів надання соціальних послуг, відділів соціального захисту населення, а також комунальних установ, що надають соціальні та реабілітаційні послуги. Важливу роль у цьому процесі відіграє також співпраця з громадськими організаціями ветеранів, благодійними фондами та волонтерськими ініціативами [12].

Ключовими напрямами діяльності органів місцевого самоврядування у

сфері соціальної підтримки ветеранів є комплекс взаємопов’язаних організаційних, соціальних та інституційних заходів, спрямованих на забезпечення ефективної реалізації державної ветеранської політики на місцевому рівні.

Першочерговим напрямом є організація надання соціальних послуг, яка включає соціальний супровід учасників бойових дій та їхніх сімей, індивідуальне консультування з питань соціального захисту, оформлення документів, кризове та екстрене втручання у складних життєвих обставинах. У межах цього напряму важливим є впровадження індивідуального підходу до кожного ветерана, складання індивідуальних планів соціального супроводу та забезпечення безперервності надання допомоги [27].

Не менш важливим є забезпечення доступу до пільг і соціальних гарантій, що передбачає інформаційно-роз’яснювальну роботу серед ветеранів, допомогу в оформленні статусу, пільг, компенсацій і соціальних виплат. Органи місцевого самоврядування виступають посередниками між ветеранами та державними структурами, сприяючи оперативному вирішенню адміністративних питань.

Окремим напрямом є сприяння працевлаштуванню та професійній адаптації ветеранів, що включає організацію програм перепідготовки, підвищення кваліфікації, професійного навчання, співпрацю з роботодавцями, а також підтримку розвитку ветеранського підприємництва через місцеві ініціативи, грантові програми та консультаційну допомогу. Це дозволяє підвищити економічну самостійність ветеранів та їхню інтеграцію на ринок праці.

Важливе місце займає організація психологічної підтримки та реабілітаційних заходів, яка передбачає надання психологічної допомоги, роботу з посттравматичними станами, організацію груп підтримки, а також співпрацю з медичними та реабілітаційними закладами. Такий підхід сприяє відновленню психоемоційного стану ветеранів та їх успішній адаптації до мирного життя.

Значущим напрямом є також розвиток ветеранської інфраструктури на місцевому рівні, що включає створення та підтримку ветеранських просторів, центрів соціальної підтримки, консультативних пунктів, реабілітаційних центрів, а також розвиток партнерства з громадськими організаціями ветеранів. Формування такої інфраструктури забезпечує доступність послуг та створює

Діяльність органів місцевого самоврядування у сфері соціальної підтримки ветеранів має багатовимірний характер і охоплює як надання безпосередніх соціальних послуг, так і формування інституційного середовища для їх ефективної реалізації та інтеграції ветеранів у суспільне життя.

Особливе значення у системі соціальної підтримки ветеранів має впровадження принципу «єдиного вікна» у наданні соціальних послуг, який є одним із сучасних інструментів підвищення доступності та ефективності соціального захисту. Його сутність полягає в організації надання комплексу послуг через одну уповноважену інституцію або адміністративний центр, де ветеран може отримати необхідну інформацію, подати документи, оформити пільги та соціальні виплати без необхідності звернення до різних установ. Це значно зменшує адміністративне навантаження, скорочує час отримання послуг, мінімізує бюрократичні перепони та підвищує рівень задоволеності отримувачів соціальної допомоги. Крім того, такий підхід сприяє налагодженню ефективної міжвідомчої взаємодії між соціальними службами, органами місцевого самоврядування, медичними та іншими установами [22; 23].

Важливим доповненням до цього є формування індивідуального підходу до кожного ветерана, який ґрунтується на комплексній оцінці його життєвих потреб, стану здоров’я, соціального становища, рівня адаптації та психологічного стану. На основі такої оцінки розробляються індивідуальні плани соціального супроводу, які передбачають конкретні заходи підтримки, визначення відповідальних фахівців та етапність надання допомоги. Це

дозволяє забезпечити не формальний, а реальний адресний характер соціальних послуг.

Реалізація індивідуального підходу сприяє підвищенню ефективності соціальної роботи, оскільки враховує унікальні потреби кожного ветерана та забезпечує більш точне планування ресурсів і послуг. У поєднанні з принципом «єдиного вікна» це створює цілісну модель доступної, координованої та клієнтоорієнтованої системи соціально-правового захисту, яка відповідає сучасним викликам і потребам ветеранів війни.

Водночас на практиці існують суттєві проблеми в організації соціальної підтримки ветеранів у територіальних громадах, які негативно впливають на ефективність реалізації державної ветеранської політики та якість надання соціально-правових послуг.

Однією з ключових проблем є недостатність фінансових ресурсів, що обмежує можливості громад щодо повноцінного забезпечення соціальних гарантій ветеранів. У багатьох випадках місцеві бюджети не мають достатнього фінансування для розвитку соціальних програм, розширення спектра послуг, створення реабілітаційних центрів або запровадження додаткових заходів підтримки. Це призводить до залежності обсягу допомоги від фінансової спроможності конкретної громади [52].

Не менш актуальною є проблема кадрового дефіциту у сфері соціальної роботи. У громадах часто спостерігається нестача кваліфікованих соціальних працівників, психологів та фахівців із соціального супроводу, що ускладнює якісне надання послуг ветеранам. Крім того, наявні працівники нерідко перевантажені великою кількістю випадків, що знижує ефективність індивідуального підходу та якість соціального супроводу.

Важливою проблемою залишається нерівномірний рівень розвитку соціальної інфраструктури в різних громадах. Великі міські громади, як правило, мають ширший спектр соціальних послуг, розвинену мережу установ та доступ до спеціалізованих програм, тоді як сільські та віддалені громади часто обмежені у ресурсах, інфраструктурі та доступі до фахових

послуг. Це створює територіальну нерівність у забезпеченні прав ветеранів.

Окремо слід відзначити недостатній рівень координації між суб'єктами надання соціальних послуг, до яких належать органи місцевого самоврядування, соціальні служби, медичні заклади, служби зайнятості та громадські організації. Відсутність чітко налагоджених механізмів взаємодії призводить до дублювання функцій, втрати інформації про потреби ветеранів та зниження оперативності реагування на їхні запити.

Зазначені проблеми свідчать про необхідність подальшого вдосконалення організаційних, фінансових та інституційних механізмів соціальної підтримки ветеранів у громадах, а також посилення міжвідомчої координації та розвитку кадрового потенціалу у сфері соціальної роботи.

Отже, система місцевого самоврядування відіграє ключову роль у забезпеченні соціальної підтримки ветеранів, однак потребує подальшого вдосконалення організаційних механізмів, ресурсного забезпечення та міжсекторальної взаємодії для підвищення ефективності соціально-правового захисту учасників бойових дій.

2.2. Діяльність центрів надання соціальних послуг, громадських організацій і волонтерських ініціатив.

У сучасних умовах воєнного стану в Україні діяльність центрів надання соціальних послуг, громадських організацій і волонтерських ініціатив набуває особливої значущості як важлива складова системи соціальної підтримки населення, зокрема учасників бойових дій та їхніх сімей. Зростання кількості осіб, які потребують соціальної, психологічної та правової допомоги, зумовлює необхідність ефективної взаємодії державного, громадського та волонтерського секторів.

Центри надання соціальних послуг виступають ключовими інституціями у системі місцевого самоврядування, забезпечуючи доступність соціальних послуг на рівні громад. Водночас громадські організації та волонтерські ініціативи відіграють важливу роль у доповненні державної

системи підтримки, оперативно реагуючи на потреби ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій населення.

Проблема дослідження полягає у недостатній узгодженості та ефективності взаємодії між центрами надання соціальних послуг, громадськими організаціями та волонтерськими ініціативами у процесі забезпечення соціальної підтримки населення.

Незважаючи на значний потенціал кожного із зазначених суб'єктів, на практиці спостерігаються проблеми фрагментарності діяльності, дублювання функцій, недостатнього рівня координації та обміну інформацією між ними. Це призводить до зниження ефективності надання соціальних послуг, нерівномірності доступу до допомоги та ускладнення процесу комплексного вирішення проблем отримувачів соціальної підтримки.

Окремою проблемою є різний рівень ресурсного забезпечення та організаційної спроможності центрів соціальних послуг і громадських структур у різних громадах, що впливає на якість і доступність соціальної допомоги.

Також, на нашу думку виникає необхідність у комплексному аналізі діяльності центрів надання соціальних послуг, громадських організацій і волонтерських ініціатив з метою визначення їх ролі, виявлення проблем взаємодії та обґрунтування шляхів підвищення ефективності їх співпраці в системі соціального захисту населення України.

У межах Уманської міської територіальної громади система соціальної підтримки населення формується як багаторівнева модель, що об'єднує діяльність комунальних установ, громадських організацій та волонтерських ініціатив. Її ключовими суб'єктами виступають Управління праці та соціального захисту населення Уманської міської ради, Центр інтегрованих соціальних послуг Уманської міської ради, громадські організації ветеранів та волонтерські об'єднання, які діють на території громади.

Базовою інституцією системи є Центр інтегрованих соціальних послуг Уманської міської ради, який функціонує як структурний підрозділ

управління соціального захисту населення. До його складу входять різні відділення та служби, що забезпечують комплекс соціальних послуг, зокрема догляд вдома, паліативну допомогу, соціально-медичні послуги та мультидисциплінарні соціальні послуги.

Важливим елементом діяльності Центру є також робота з ветеранами війни та людьми з інвалідністю через соціально-побутову адаптацію та реабілітаційні програми, що забезпечують їх соціальне відновлення та інтеграцію у громаду.

Окрім цього, у системі соціального захисту громади функціонує Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Уманського району, який забезпечує догляд за людьми похилого віку та особами з інвалідністю, що також включає ветеранів бойових дій як цільову групу.

У громаді активно діє громадська організація «Організація ветеранів міста Умань», яка представляє інтереси ветеранів війни та праці, сприяє їх соціальному захисту, організовує заходи підтримки та взаємодопомоги, а також бере участь у соціальних ініціативах міста.

Діяльність цієї організації ґрунтується на принципах соціальної солідарності та взаємопідтримки, що дозволяє залучати ветеранів до активного громадського життя та сприяє їх соціальній інтеграції.

Уманська громада має розвинений волонтерський рух, який включає студентські та міські волонтерські загони. Зокрема, при навчальних закладах міста створені волонтерські групи, які надають допомогу ветеранам, людям похилого віку та соціально вразливим категоріям населення.

Волонтерська діяльність також реалізується через міські ініціативи підтримки військових та гуманітарні акції, що включають збір допомоги, відвідування ветеранів, організацію соціальних заходів та участь у благодійних проєктах.

Таким чином, у Уманській міській територіальній громаді соціальна підтримка ветеранів забезпечується через взаємодію трьох основних

інституційних секторів: комунальний сектор – Центр інтегрованих соціальних послуг Уманської міської ради та територіальні соціальні служби; громадський сектор – громадська організація «Організація ветеранів міста Умань»; волонтерський сектор – студентські та міські волонтерські об’єднання.

Ця система забезпечує комплексний підхід до соціального захисту, однак її ефективність значною мірою залежить від рівня координації між суб’єктами, ресурсного забезпечення та сталості волонтерських ініціатив.

Уманська міська територіальна громада характеризується сформованою та відносно розгалуженою системою соціальних служб, ключовим елементом якої є Центр соціальних послуг Уманської міської ради та відповідні територіальні соціальні структури. Саме ці установи виконують роль базового інституційного механізму реалізації державної та місцевої соціальної політики на рівні громади, забезпечуючи надання соціальної підтримки найбільш вразливим категоріям населення.

Центр соціальних послуг організовує та забезпечує надання базових соціальних послуг громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах. До таких категорій належать, зокрема, учасники бойових дій та ветерани війни, особи з інвалідністю, люди похилого віку, малозабезпечені сім’ї, а також інші групи населення, що потребують соціального супроводу та підтримки. Діяльність установи спрямована на забезпечення доступності соціальної допомоги, її адресності та наближеності до потреб конкретної особи.

Зміст діяльності соціальних служб у громаді є комплексним і охоплює широкий спектр послуг. Зокрема, здійснюється соціальний супровід осіб і сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах; організовується догляд вдома для осіб, які втратили здатність до самообслуговування; надається паліативна допомога тяжкохворим; здійснюється кризове втручання у випадках загострення соціальних проблем. Окреме місце посідають консультаційні послуги, що охоплюють правову, психологічну та

соціальну підтримку отримувачів послуг.

Важливою особливістю роботи Центру є впровадження мультидисциплінарного підходу, який передбачає взаємодію соціальних працівників, психологів, медичних фахівців та інших спеціалістів для комплексного вирішення проблем клієнтів. Такий підхід дозволяє більш ефективно реагувати на складні життєві ситуації та забезпечувати цілісну підтримку особи.

Особлива увага приділяється індивідуальній роботі з отримувачами соціальних послуг, що передбачає попереднє оцінювання потреб, визначення рівня соціальної вразливості та розробку індивідуальних планів надання допомоги. Це дає змогу враховувати специфіку кожної життєвої ситуації, підвищує ефективність соціального супроводу та сприяє більш якісній інтеграції осіб у громаду.

Таким чином, Центр соціальних послуг Уманської міської ради та територіальні соціальні структури виступають основним інституційним інструментом реалізації соціальної політики на місцевому рівні, забезпечуючи практичне втілення державних гарантій соціального захисту та сприяючи формуванню системи комплексної підтримки населення громади.

У громаді активно функціонують громадські організації ветеранів та інші об’єднання соціальної спрямованості, які відіграють важливу роль у підтримці учасників бойових дій. Вони забезпечують представництво інтересів ветеранів, організовують соціальні ініціативи, допомогу малозабезпеченим особам, а також сприяють соціальній інтеграції та взаємодопомозі.

Прикладом є ветеранські організації, які реалізують принцип «взаємодопомоги», організовуючи обмін ресурсами та підтримку самотніх і малозабезпечених ветеранів. Такі ініціативи виконують важливу соціально-реабілітаційну функцію та доповнюють діяльність державних установ .

Волонтерський рух у місті Умані є важливою складовою системи соціальної підтримки. Волонтерські ініціативи забезпечують оперативне

реагування на потреби ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій населення. Вони здійснюють матеріальну допомогу, підтримку сімей військовослужбовців, організацію зборів гуманітарної допомоги, а також участь у соціально-реабілітаційних заходах.

Важливо, що волонтерські організації тісно співпрацюють із центрами соціальних послуг та органами місцевого самоврядування, що підвищує ефективність надання допомоги та сприяє координації дій різних суб'єктів соціальної роботи.

Таким чином, у межах Уманської громади формується багаторівнева система соціальної підтримки, яка поєднує діяльність центрів надання соціальних послуг, громадських організацій і волонтерських ініціатив. Центри соціальних послуг забезпечують інституційну та професійну основу соціального захисту, громадські організації виконують функцію соціальної мобілізації та представництва інтересів, а волонтерські ініціативи – оперативного реагування та додаткової підтримки.

Водночас ефективність цієї системи значною мірою залежить від рівня координації між суб'єктами, ресурсного забезпечення та стабільності взаємодії, що визначає перспективи її подальшого розвитку.

2.3. Проблеми та бар'єри у реалізації соціально-правових гарантій ветеранів війни

В умовах тривалих бойових дій значно зростає кількість осіб, які отримують статус ветерана війни або учасника бойових дій, що, у свою чергу, підвищує навантаження на систему соціального захисту як на державному, так і на місцевому рівнях.

Особливої значущості набуває питання не лише формального закріплення соціальних гарантій у законодавстві, а й забезпечення їх реальної та ефективної реалізації у практичній площині. Саме на цьому етапі виникають численні труднощі, які знижують результативність державної ветеранської політики та впливають на рівень соціальної захищеності

ветеранів.

У зв’язку з цим аналіз проблем і бар’єрів у реалізації соціально-правових гарантій ветеранів війни є надзвичайно актуальним, оскільки дозволяє виявити слабкі місця існуючої системи соціального захисту, визначити причини її неефективності та окреслити напрями її удосконалення. Особливо важливим це є для територіальних громад, які сьогодні виступають ключовими суб’єктами практичної реалізації соціальної підтримки ветеранів.

Дослідження зазначеної проблематики має як теоретичне, так і практичне значення, оскільки спрямоване на підвищення ефективності соціально-правового захисту ветеранів війни та забезпечення їх гідної інтеграції у суспільство.

Реалізація соціально-правових гарантій ветеранів війни в Україні, незважаючи на наявність розвиненої нормативно-правової бази, супроводжується низкою системних проблем і бар’єрів, які ускладнюють ефективне забезпечення прав та потреб цієї категорії населення на практиці.

Однією з ключових проблем є розрив між законодавчо визначеними гарантіями та їх фактичним виконанням. Хоча законодавство передбачає широкий спектр пільг, компенсацій і соціальних послуг, їх реалізація часто залежить від фінансових можливостей державних та місцевих бюджетів, що призводить до нерівномірності у доступі до допомоги.

Важливим бар’єром у реалізації соціально-правових гарантій ветеранів війни виступає недостатнє фінансування соціальних програм, що суттєво обмежує можливості органів місцевого самоврядування щодо повного, системного та своєчасного забезпечення потреб цієї категорії населення. Незважаючи на наявність державних і місцевих програм підтримки ветеранів, їх практична реалізація значною мірою залежить від обсягів бюджетних асигнувань, які у багатьох випадках є обмеженими або недостатньо стабільними [64; 65].

Унаслідок цього органи місцевого самоврядування змушені пріоритезувати окремі напрями соціальної підтримки, тоді як інші

залишаються недофінансованими або реалізуються не в повному обсязі. Це призводить до того, що частина соціальних заходів має переважно формальний характер або виконується частково, без досягнення очікуваного соціального ефекту.

Крім того, нестача фінансових ресурсів негативно впливає на розвиток інфраструктури соціальних послуг, зокрема створення та функціонування реабілітаційних центрів, розширення штату соціальних працівників, запровадження інноваційних програм підтримки ветеранів. У багатьох громадах це також обмежує можливості запровадження індивідуальних програм соціального супроводу та комплексних реабілітаційних заходів.

У підсумку фінансовий фактор стає одним із ключових системних обмежень, який впливає на якість, доступність і повноту реалізації соціально-правових гарантій ветеранів війни, що актуалізує потребу в удосконаленні механізмів фінансування соціальної сфери та посиленні державної підтримки місцевих бюджетів.

Істотним викликом у системі реалізації соціально-правових гарантій ветеранів війни є кадровий дефіцит у сфері соціальної роботи, який проявляється у нестачі кваліфікованих соціальних працівників, психологів, фахівців із соціального супроводу та реабілітації. Дана проблема має системний характер і безпосередньо впливає на ефективність функціонування всієї системи соціального захисту на рівні територіальних громад [11].

Насамперед, обмежена кількість підготовлених фахівців призводить до значного навантаження на наявних працівників соціальної сфери, що ускладнює своєчасне та якісне надання соціальних послуг ветеранам війни. У таких умовах знижується можливість глибокого аналізу індивідуальних потреб отримувачів послуг та формування ефективних індивідуальних планів соціального супроводу.

Крім того, дефіцит психологів та фахівців із психосоціальної підтримки є особливо критичним, оскільки значна частина ветеранів потребує

професійної допомоги у подоланні посттравматичних стресових розладів, адаптації до мирного життя та відновленні соціальних зв’язків. Відсутність достатньої кількості таких спеціалістів обмежує доступ до якісної психологічної реабілітації.

Також слід зазначити, що кадрова проблема ускладнюється недостатнім рівнем мотивації працівників соціальної сфери, високим рівнем професійного вигорання, а також обмеженими можливостями для підвищення кваліфікації та професійного розвитку. Це негативно впливає на стабільність кадрового складу та якість надання послуг.

У результаті кадровий дефіцит знижує загальну ефективність системи соціальної підтримки, ускладнює впровадження індивідуального підходу до ветеранів та обмежує можливості забезпечення комплексного, якісного і безперервного соціального супроводу [9].

Окремою суттєвою проблемою у системі реалізації соціально-правових гарантій ветеранів війни є недостатній рівень міжвідомчої координації між органами соціального захисту населення, закладами охорони здоров’я, службами зайнятості, органами місцевого самоврядування, а також іншими суб’єктами, які залучені до процесу надання соціальної підтримки [9].

У практичній площині це проявляється у відсутності єдиних ефективних механізмів взаємодії та обміну інформацією між зазначеними структурами. Кожна з інституцій часто функціонує у межах власних повноважень, що призводить до фрагментарності у наданні послуг ветеранам та відсутності цілісного підходу до вирішення їхніх соціальних проблем [9].

Наслідком слабкої координації є дублювання функцій різними установами, коли одна й та сама послуга або допомога надається паралельно кількома суб’єктами без належного узгодження дій. Водночас виникає і протилежна проблема – окремі потреби ветеранів залишаються поза увагою через розпорошеність відповідальності між різними структурами.

Додатковим негативним наслідком є втрата або неповнота інформації про отримувачів соціальних послуг, що ускладнює формування

комплексного бачення їхніх потреб та планування індивідуального соціального супроводу. Відсутність єдиної інформаційної системи або недостатній рівень її інтеграції призводить до затримок у прийнятті управлінських рішень.

У результаті знижується оперативність реагування на запити та потреби ветеранів, що особливо критично у випадках кризових ситуацій, коли необхідне швидке та скоординоване втручання різних служб.

Таким чином, недостатня міжвідомча координація є системним бар'єром, який негативно впливає на ефективність соціально-правового захисту ветеранів війни та потребує впровадження більш чітких механізмів взаємодії, цифровізації обміну даними та посилення координаційної ролі органів місцевого самоврядування.

Також слід відзначити територіальну нерівномірність доступу до соціальних послуг, яка проявляється у тому, що якість, обсяг та швидкість надання соціальної допомоги ветеранам війни суттєво відрізняються залежно від громади їхнього проживання. У результаті виникає ситуація, коли рівень соціального захисту ветеранів не є уніфікованим по країні, а значною мірою визначається місцевими умовами.

Ця проблема безпосередньо пов'язана з різним рівнем ресурсного забезпечення територіальних громад, зокрема фінансовими можливостями місцевих бюджетів, кадровим потенціалом соціальних служб та наявністю спеціалізованих установ. Більш спроможні громади можуть забезпечувати розширений спектр соціальних послуг, впроваджувати додаткові програми підтримки ветеранів та створювати сучасну соціальну інфраструктуру, тоді як менш забезпечені громади обмежуються базовими формами допомоги.

Важливим чинником є також нерівномірність розвитку соціальної та інфраструктурної бази, зокрема наявність або відсутність центрів соціальних послуг, реабілітаційних закладів, психологічних служб, ветеранських просторів та інших інституцій підтримки. У сільських та віддалених громадах доступ до таких послуг часто є обмеженим, що ускладнює

своєчасне отримання необхідної допомоги.

Крім того, територіальна нерівність посилюється через різний рівень управлінської спроможності органів місцевого самоврядування, а також неоднакову активність у залученні державних і міжнародних програм підтримки. Це призводить до формування дисбалансу у якості соціального захисту ветеранів залежно від регіону.

У підсумку територіальна нерівномірність доступу до соціальних послуг є суттєвим системним викликом, який знижує ефективність державної ветеранської політики та актуалізує необхідність запровадження єдиних стандартів соціального забезпечення, посилення міжбюджетного вирівнювання та розвитку інфраструктури соціальних послуг у всіх територіальних громадах.

Додатковим суттєвим бар’єром у реалізації соціально-правових гарантій ветеранів війни є недостатня поінформованість самих ветеранів щодо своїх прав, пільг та можливостей соціальної підтримки, що значною мірою ускладнює їх доступ до передбачених державою гарантій та соціальних послуг. У практичному вимірі це призводить до неповного використання наявних ресурсів соціального захисту та зниження ефективності функціонування всієї системи підтримки ветеранів.

У багатьох випадках така ситуація зумовлена недостатньою ефективністю інформаційно-роз’яснювальної роботи на місцевому рівні, зокрема відсутністю системного інформування через доступні канали комунікації, обмеженою роботою консультаційних центрів, а також недостатнім використанням цифрових платформ для поширення актуальної інформації. Часто ветерани не володіють повною інформацією про перелік доступних соціальних послуг, порядок їх отримання, необхідні документи та відповідальні установи.

Окрему роль відіграє також складність нормативно-правової бази, яка без належного супроводу з боку фахівців є важкою для самостійного розуміння отримувачами послуг. Це особливо актуально для осіб старшого

віку або тих, хто має обмежений доступ до інформаційних ресурсів.

Унаслідок цього значна частина ветеранів або не звертається за належною допомогою, або звертається із запізненням, що негативно впливає на своєчасність і ефективність соціальної підтримки. Таким чином, недостатній рівень поінформованості ветеранів є важливим соціальним бар'єром, який потребує посилення інформаційної політики на рівні громад, розвитку консультаційних сервісів та впровадження сучасних цифрових інструментів інформування.

Таким чином, проблеми та бар'єри у реалізації соціально-правових гарантій ветеранів війни мають комплексний характер і охоплюють фінансові, організаційні, кадрові та інституційні аспекти, що зумовлює необхідність подальшого вдосконалення системи соціального захисту на державному та місцевому рівнях.

З метою емпіричного вивчення рівня поінформованості учасників бойових дій щодо соціально-правових гарантій у межах Уманської міської територіальної громади було проведено констатувальний експеримент.

Мета експерименту – визначити рівень обізнаності учасників бойових дій про свої соціальні права, пільги та можливості отримання соціальних послуг, а також виявити основні інформаційні бар'єри.

Експеримент проведено на базі Уманської міської територіальної громади. У дослідженні взяли участь 10 учасників бойових дій, які проживають на території громади.

Основним методом було анкетування, яке включало запитання щодо: обізнаності про соціальні пільги та гарантії; джерел отримання інформації; досвіду звернення до соціальних служб; труднощів у реалізації своїх прав.

На першому етапі респондентам було запропоновано відповісти на анкету з метою визначення початкового рівня поінформованості.

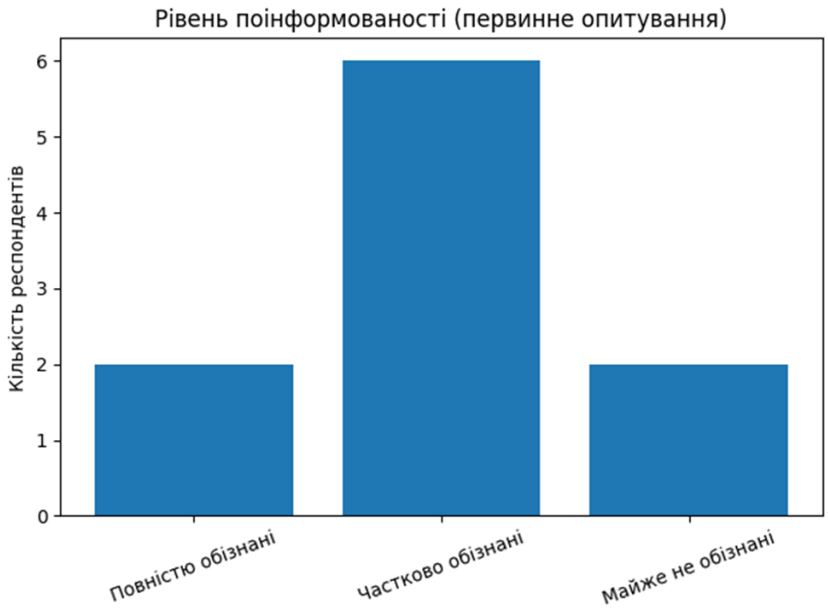

Рис. 2.1. Рівень поінформованості (первинне опитування)

На другому етапі було проведено коротке інформаційне роз'яснення щодо основних соціально-правових гарантій ветеранів, можливостей отримання послуг у Центрі соціальних послуг Уманської міської ради та використання цифрових ресурсів, зокрема державних онлайн-сервісів.

Після цього здійснено повторне опитування для фіксації змін у рівні обізнаності, результати отримати такі:

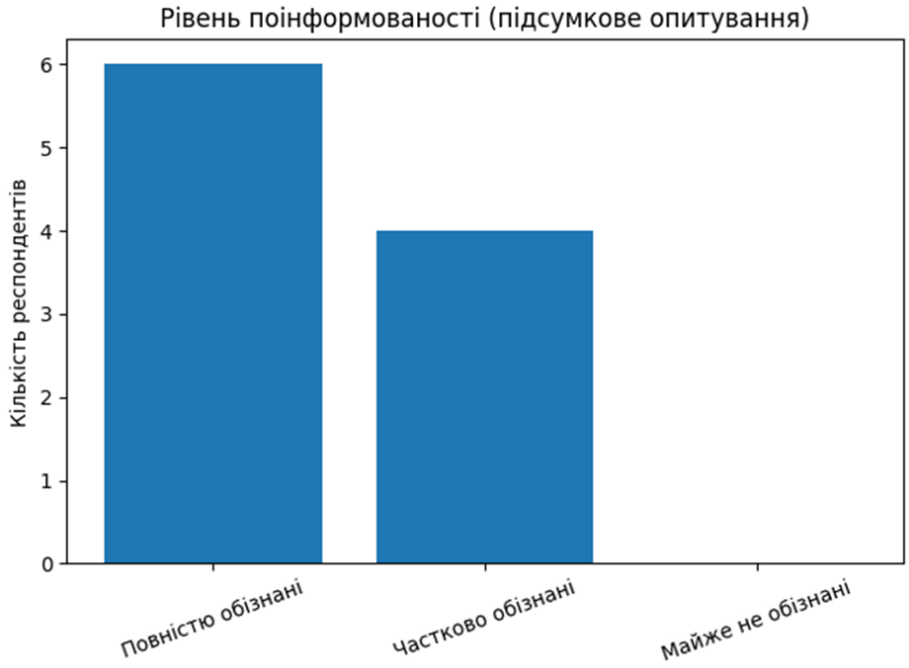

Рис. 2.2. Рівень поінформованості (повторне опитування)

Результати третього етапу дослідження засвідчили, що більшість

опитаних має часткові або фрагментарні знання про свої соціальні права. Найменш поінформованими респонденти виявилися щодо процедур отримання окремих видів соціальних послуг та можливостей психологічної реабілітації.

Отже, з метою оцінки ефективності інформаційного впливу було проведено первинне та повторне анкетування 10 учасників бойових дій Уманської міської територіальної громади. Отримані результати дозволили простежити динаміку рівня поінформованості респондентів щодо соціально-правових гарантій, зокрема:

До проведення інформаційного роз'яснення лише 2 з 10 респондентів (20%) зазначили, що добре обізнані про свої соціальні права, тоді як 6 осіб (60%) мали лише часткові знання, а 2 (20%) – майже не володіли інформацією.

Після проведеного інформаційного впливу кількість респондентів, які зазначили високий рівень обізнаності, зросла до 6 осіб (60%), частковий рівень – 4 особи (40%), а випадки повної необізнаності не зафіксовано.

До експерименту лише 3 респонденти (30%) чітко знали, куди звертатися за соціальними послугами. Після інформаційного роз'яснення цей показник зріс до 8 осіб (80%).

До впливу 7 осіб (70%) вказали на складність або незрозумілість процедур отримання соціальних послуг. Після проведення роз'яснювальної роботи 6 осіб (60%) зазначили, що процедури стали для них зрозумілими, а 4 (40%) – частково зрозумілими.

До експерименту 5 респондентів (50%) висловлювали невпевненість щодо звернення до соціальних служб. Після інформаційного впливу 8 осіб (80%) зазначили готовність звертатися за необхідності.

На нашу думку, отримані дані свідчать про позитивну динаміку рівня поінформованості учасників бойових дій після проведення інформаційного роз'яснення. Зокрема, спостерігається: зростання рівня обізнаності щодо соціальних прав; покращення розуміння процедур отримання соціальних

послуг; підвищення довіри та готовності звертатися до соціальних служб.

Отже, порівняльний аналіз результатів анкетування підтверджує, що інформаційно-роз'яснювальна робота є ефективним інструментом підвищення рівня доступу ветеранів до соціально-правових гарантій. Це свідчить про необхідність системного впровадження подібних заходів у діяльність територіальних громад. Після проведення інформаційного роз'яснення спостерігалося підвищення рівня обізнаності, зокрема щодо: переліку доступних соціальних послуг; порядку звернення до соціальних установ; можливостей використання онлайн-ресурсів для отримання інформації. Отримані результати свідчать, що недостатня поінформованість ветеранів є однією з ключових проблем у системі соціально-правового захисту на місцевому рівні. Проведений експеримент підтверджує необхідність посилення інформаційно-роз'яснювальної роботи, розвитку консультаційних сервісів та використання цифрових інструментів інформування в Уманській громаді.

2.4. Перспективи розвитку системи соціально-правового захисту ветеранів у контексті післявоєнної відбудови України

В Україні на сучасному етапі сформовано багаторівневу систему програм соціальної підтримки ветеранів війни, яка охоплює державні, місцеві та громадські ініціативи. Її розвиток зумовлений зростанням кількості осіб, які набули статусу ветеранів війни, а також необхідністю забезпечення їх комплексної соціальної, медичної, психологічної та економічної підтримки. У науковому дискурсі зазначається, що дана система перебуває у стані активного реформування та поступової цифровізації, що спрямовано на підвищення доступності соціальних послуг.

Важливим елементом сучасної ветеранської політики є цифрові інструменти забезпечення доступу до послуг. Зокрема, Міністерством у справах ветеранів України спільно з Міністерством цифрової трансформації запроваджено платформу «Ветеран PRO», яка виконує функцію єдиного

інформаційного простору для ветеранів та їхніх сімей. Вона акумулює дані щодо соціальних гарантій, медичних і реабілітаційних послуг, освітніх можливостей, програм працевлаштування та житлового забезпечення, що сприяє спрощенню доступу до державних сервісів та зменшенню адміністративних бар'єрів [23].

У сфері соціальної та медичної підтримки функціонує низка державних програм, спрямованих на забезпечення безоплатного медичного обслуговування, психологічної допомоги та реабілітації ветеранів. Окрему увагу приділено розвитку системи фізичної реабілітації та протезування, що є важливою складовою відновлення функціональних можливостей осіб, які постраждали внаслідок бойових дій. Додатково реалізуються заходи психологічної підтримки, спрямовані на подолання посттравматичних розладів та сприяння соціальній адаптації [54; 55].

Значний блок програм стосується житлового забезпечення ветеранів, який включає механізми грошової компенсації за придбання житла, пільгові іпотечні програми, а також інші форми державної підтримки у вирішенні житлових питань. Ці заходи спрямовані на підвищення рівня соціальної захищеності та стабільності життєвих умов ветеранів.

Окремим напрямом є програми соціальної адаптації та сприяння зайнятості, які передбачають професійну перепідготовку, підвищення кваліфікації, сприяння працевлаштуванню та розвиток ветеранського підприємництва. Такі заходи мають на меті забезпечення економічної самостійності ветеранів та їх інтеграцію у ринок праці.

Важливу роль також відіграють програми соціальної активізації, зокрема ініціативи у сфері фізичної культури та спорту, які сприяють відновленню фізичного та психологічного стану ветеранів, а також їх соціальній інтеграції.

Отже, сучасна система програм підтримки ветеранів війни в Україні є комплексною та багатовимірною, однак її ефективність значною мірою залежить від рівня інформованості отримувачів, доступності сервісів та

узгодженості дій між державними органами, органами місцевого самоврядування та громадським сектором.

Здійснивши аналіз наукових джерел та програм підтримки ветеранів, пропонуємо програму з інформаційної підтримки ветеранів війни. Запровадження такої програми дозволить подолати одну з ключових проблем соціально-правового захисту ветеранів – недостатню поінформованість, що є важливою умовою підвищення ефективності всієї системи соціальної підтримки на рівні територіальної громади.

Програма інформаційної підтримки ветеранів війни
«Поінформований ветеран – захищений ветеран»

Мета програми: підвищення рівня обізнаності учасників бойових дій щодо їхніх соціально-правових гарантій, пільг і доступних соціальних послуг шляхом створення ефективної системи інформаційної підтримки на рівні територіальної громади.

Завдання програми:

1. Забезпечення доступності та зрозумілості інформації про права ветеранів.
2. Створення єдиної системи інформаційного супроводу.
3. Підвищення рівня звернень ветеранів за соціальними послугами.
4. Розвиток цифрових та офлайн-каналів інформування.
5. Налагодження взаємодії між соціальними службами, медичними закладами та громадськими організаціями.

Основні напрями реалізації:

1. Створення інформаційного центру для ветеранів.

1.1. Організація «Ветеранського інформаційного вікна» при Центрі соціальних послуг; надання індивідуальних консультацій щодо пільг, виплат і соціальних послуг; допомога в оформленні документів.

2. Цифрове інформування.

2.1. Створення окремого розділу на сайті громади «Підтримка ветеранів»; розробка онлайн-каталогу соціальних послуг.

2.2. Використання соціальних мереж громади для регулярного інформування; створення чат-боту для швидких консультацій.

3. Інформаційно-роз’яснювальна робота.

3.1. Проведення щомісячних інформаційних зустрічей із ветеранами.

3.2. Організація виїзних консультацій у старостинських округах; проведення тематичних семінарів та «днів відкритих дверей».

4. Партнерство з громадськими організаціями.

4.1. Залучення ветеранських організацій до інформування; спільні просвітницькі заходи.

4.2. Поширення інформаційних буклетів та пам’яток.

5. Підготовка фахівців.

5.1. Навчання соціальних працівників комунікації з ветеранами; підвищення кваліфікації щодо актуального законодавства;

5.2. Розвиток навичок роботи з цифровими сервісами.

Очікувані результати: підвищення рівня поінформованості ветеранів про свої права; збільшення кількості звернень за соціальними послугами; зменшення випадків невикористання пільг; покращення взаємодії між ветеранами та соціальними службами; формування прозорої та доступної системи інформування у громаді.

У контексті післявоєнної відбудови України система соціально-правового захисту ветеранів війни набуває стратегічного значення як складова державної політики відновлення людського капіталу та соціальної стабільності. З огляду на масштабність викликів, пов’язаних із наслідками воєнних дій, актуалізується потреба у трансформації чинної системи соціального забезпечення ветеранів у більш комплексну, ефективну та клієнтоорієнтовану модель.

Одним із ключових напрямів подальшого розвитку є посилення інституційної спроможності територіальних громад, які виступають базовим рівнем реалізації соціальної політики. У перспективі громади мають стати центрами інтегрованої ветеранської політики, що поєднує соціальні, медичні,

психологічні та освітні послуги в єдину систему підтримки.

Важливим вектором розвитку є цифровізація соціально-правового захисту, яка передбачає розширення функціоналу державних цифрових платформ, створення єдиних реєстрів ветеранів та автоматизацію процесів надання соціальних послуг. Це дозволить зменшити адміністративні бар'єри, підвищити прозорість процедур та забезпечити оперативність реагування на потреби ветеранів.

Перспективним напрямом також є розвиток міжвідомчої та міжсекторальної взаємодії, що передбачає координацію діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, закладів охорони здоров'я, служб зайнятості та громадських організацій. Формування ефективних партнерських моделей дозволить забезпечити комплексний підхід до вирішення проблем ветеранів та уникнути дублювання функцій.

Особливого значення набуває розвиток системи психосоціальної підтримки та реабілітації, враховуючи зростання потреб у психологічній допомозі, подоланні посттравматичних розладів та соціальній адаптації ветеранів. У цьому контексті перспективним є розширення мережі реабілітаційних центрів, розвиток спеціалізованих програм та підготовка фахівців у сфері психосоціальної роботи.

Не менш важливим є посилення економічної інтеграції ветеранів, що передбачає розвиток програм зайнятості, професійної перекваліфікації, підтримку ветеранського підприємництва та створення умов для самозайнятості. Це сприятиме зменшенню соціальної залежності та підвищенню рівня економічної самостійності ветеранів.

Окремим стратегічним напрямом виступає гармонізація нормативно-правової бази, спрямована на усунення колізій у законодавстві, спрощення процедур отримання статусу та соціальних гарантій, а також уніфікацію стандартів надання соціальних послуг на території всієї держави.

Отже, перспективи розвитку системи соціально-правового захисту ветеранів у післявоєнний період пов'язані з її модернізацією, цифровою

трансформацією, посиленням ролі громад та формуванням комплексної моделі підтримки, орієнтованої на реальні потреби ветеранів і їхню повноцінну інтеграцію у суспільство.

У контексті післявоєнної відбудови України можна виокремити такі ключові напрями розвитку системи соціально-правового захисту ветеранів війни:

1. Інституційне зміцнення територіальних громад. Посилення ролі громад як основного рівня реалізації ветеранської політики шляхом розвитку центрів надання соціальних послуг, розширення їхніх повноважень та ресурсної бази.
2. Цифровізація соціального захисту. Впровадження єдиних цифрових платформ, електронних реєстрів ветеранів та автоматизації процедур отримання соціальних послуг для підвищення доступності та прозорості системи.
3. Розвиток системи психосоціальної підтримки та реабілітації. Розширення мережі психологічної допомоги, реабілітаційних центрів та програм подолання посттравматичних станів, а також підготовка відповідних фахівців.
4. Підвищення ефективності міжвідомчої взаємодії. Забезпечення координації між органами соціального захисту, охорони здоров’я, службами зайнятості та громадським сектором для комплексного супроводу ветеранів.
5. Сприяння економічній інтеграції ветеранів. Розвиток програм працевлаштування, професійної перепідготовки, грантової підтримки та ветеранського підприємництва.
6. Удосконалення нормативно-правової бази. Гармонізація законодавства у сфері соціального захисту ветеранів, спрощення процедур отримання статусу та соціальних гарантій, уніфікація стандартів соціальних послуг.
7. Розвиток інформаційно-комунікаційної підтримки. Посилення

інформаційної роботи щодо прав і можливостей ветеранів, розширення консультаційних сервісів та використання сучасних комунікаційних каналів.

Таким чином, розвиток системи соціально-правового захисту ветеранів війни в Україні є складним і багатокомпонентним процесом, що потребує комплексного підходу та узгоджених дій з боку держави, органів місцевого самоврядування, громадських організацій і громадянського суспільства.

Встановлено, що ефективне функціонування системи соціального захисту ветеранів залежить від одночасного вдосконалення інституційних, цифрових, соціальних та економічних механізмів підтримки. Особливої значущості набуває посилення ролі територіальних громад як базового рівня реалізації соціальної політики, що забезпечує найбільш наближений до людини формат надання послуг.

Важливим напрямом є цифровізація соціальних послуг, яка сприяє спрощенню доступу до державних гарантій, підвищенню прозорості процедур та оперативності реагування на потреби ветеранів. Не менш значущим залишається розвиток системи психосоціальної підтримки, реабілітації та заходів з подолання наслідків воєнних травм.

Окремо підкреслено необхідність удосконалення міжвідомчої координації та розвитку партнерства між державними структурами і громадським сектором, що дозволяє забезпечити комплексність і безперервність соціального супроводу ветеранів.

Отже, перспективний розвиток системи соціально-правового захисту ветеранів війни має ґрунтуватися на інтегрованому підході, спрямованому на підвищення якості життя ветеранів, їхню соціальну адаптацію та повноцінну інтеграцію в суспільство в умовах післявоєнної відбудови України.

ВИСНОВКИ

Відповідно до першого завдання проаналізовано стан дослідження проблеми соціально-правового захисту учасників бойових дій. Встановлено, що дана проблематика є предметом уваги як вітчизняних, так і зарубіжних науковців та активно розробляється у контексті розвитку соціальної політики, соціальної роботи та державного управління. У наукових працях приділяється значна увага питанням нормативно-правового забезпечення соціального захисту ветеранів, механізмам реалізації державних гарантій, а також ролі територіальних громад у наданні соціальних послуг.

Разом з тим, аналіз літератури засвідчив, що попри достатньо широкий спектр досліджень, залишаються недостатньо вивченими питання практичної реалізації соціально-правових гарантій на рівні громад, ефективності міжвідомчої взаємодії та доступності соціальних послуг для учасників бойових дій. Окремі аспекти потребують подальшого наукового осмислення, зокрема щодо подолання бар’єрів у доступі до соціальної підтримки та удосконалення механізмів адресності допомоги.

Проведений аналіз наукових джерел підтверджує актуальність обраної теми дослідження та необхідність подальшого вивчення практичних аспектів соціально-правового захисту учасників бойових дій у сучасних умовах.

Відповідно до другого завдання розкрито нормативно-правові засади соціального захисту учасників бойових дій в Україні. Встановлено, що правове регулювання у зазначеній сфері ґрунтується на Конституції України, профільних законах та підзаконних нормативно-правових актах, які визначають статус ветеранів війни, систему соціальних гарантій, пільг і компенсацій, а також порядок їх надання.

Ключове місце в системі нормативного забезпечення займає Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», який закріплює правовий статус учасників бойових дій та визначає основні напрями державної підтримки цієї категорії осіб. Важливу роль також відіграє Закон України «Про соціальні послуги», який регламентує

організацію надання соціальної підтримки, визначає її види, суб’єктів надання та принципи функціонування системи соціальних послуг.

Окрім цього, нормативно-правова база доповнюється низкою урядових постанов, відомчих актів та місцевих програм, які конкретизують механізми реалізації соціальних гарантій на практиці. Вони стосуються питань пенсійного забезпечення, медичної та психологічної реабілітації, забезпечення житлом, професійної адаптації та працевлаштування ветеранів.

Нормативно-правове забезпечення соціального захисту учасників бойових дій в Україні має комплексний характер і створює правові передумови для реалізації державної політики у сфері ветеранської підтримки. Водночас ефективність його реалізації значною мірою залежить від практичного застосування норм права на рівні органів державної влади та територіальних громад.

Відповідно до третього завдання вивчено особливості організації соціально-правового захисту учасників бойових дій у громадах України. Встановлено, що на сучасному етапі ключова роль у практичній реалізації соціальної політики щодо ветеранів переходить до територіальних громад, які виступають базовим рівнем надання соціальних послуг та забезпечення доступу до державних гарантій.

Організація соціально-правового захисту на рівні громад здійснюється через діяльність центрів надання соціальних послуг, управлінь соціального захисту населення, а також у взаємодії з закладами охорони здоров’я, службами зайнятості, громадськими організаціями та волонтерськими ініціативами. Така модель забезпечує наближеність соціальної підтримки до місця проживання ветеранів та дозволяє оперативно реагувати на їхні потреби.

Особливістю функціонування системи на місцевому рівні є впровадження індивідуального підходу до кожного отримувача послуг, що реалізується через оцінку потреб та розробку індивідуальних планів соціального супроводу. Важливе значення також має принцип міжвідомчої

взаємодії, який передбачає координацію дій різних суб’єктів соціальної роботи для забезпечення комплексної підтримки ветеранів.

Водночас виявлено низку проблем організаційного характеру, зокрема нерівномірність ресурсного забезпечення громад, кадровий дефіцит у сфері соціальної роботи та недостатній рівень координації між суб’єктами надання соціальних послуг. Це впливає на якість і доступність соціально-правового захисту ветеранів.

Організація соціально-правового захисту учасників бойових дій у громадах України характеризується поєднанням державних, комунальних і громадських механізмів, однак потребує подальшого вдосконалення з метою підвищення її ефективності та адресності.

Відповідно до четвертого завдання виявлено основні проблеми у сфері соціально-правової підтримки ветеранів на місцевому рівні. З’ясовано, що попри наявність нормативно-правової бази та функціонування системи соціальних служб у територіальних громадах, практична реалізація соціальних гарантій ветеранів супроводжується низкою системних труднощів.

Серед основних проблем визначено недостатнє фінансове забезпечення соціальних програм, що обмежує можливості громад щодо повного та якісного надання соціальних послуг ветеранам. Це призводить до часткової реалізації окремих заходів та нерівномірності рівня соціальної підтримки.

Виявлено також кадровий дефіцит у сфері соціальної роботи, зокрема нестачу кваліфікованих соціальних працівників і психологів, що ускладнює впровадження індивідуального підходу та знижує якість соціального супроводу ветеранів.

Окремою проблемою є недостатній рівень міжвідомчої координації між суб’єктами соціального захисту, охорони здоров’я, службами зайнятості та органами місцевого самоврядування, що призводить до фрагментарності надання послуг та зниження ефективності взаємодії.

Крім того, встановлено територіальну нерівномірність доступу до

соціальних послуг, що зумовлює відмінності в обсязі та якості допомоги залежно від ресурсної спроможності конкретної громади. Додатковим бар'єром є недостатній рівень поінформованості ветеранів щодо своїх прав і можливостей, що ускладнює реалізацію передбачених державою гарантій.

Виявлені проблеми свідчать про необхідність подальшого удосконалення системи соціально-правової підтримки ветеранів на місцевому рівні, зокрема шляхом посилення фінансового забезпечення, кадрового потенціалу, координації між суб'єктами та інформаційної доступності соціальних послуг.

Відповідно до п'ятого завдання обґрунтовано можливі шляхи вдосконалення системи соціально-правового захисту учасників бойових дій у громадах. Встановлено, що підвищення ефективності зазначеної системи потребує комплексного підходу, який охоплює інституційні, організаційні, фінансові та інформаційні зміни. Зокрема, важливим напрямом удосконалення є посилення фінансової спроможності територіальних громад шляхом збільшення обсягів цільового фінансування соціальних програм та ефективнішого використання бюджетних ресурсів. Це дозволить забезпечити повноцінну реалізацію соціальних гарантій ветеранів. Не менш значущим є розвиток кадрового потенціалу системи соціальної роботи через підготовку та підвищення кваліфікації соціальних працівників і психологів, а також створення умов для їх професійного розвитку та зменшення навантаження. Обґрунтовано необхідність удосконалення міжвідомчої взаємодії між органами соціального захисту, охорони здоров'я, службами зайнятості та іншими суб'єктами надання соціальних послуг. Запровадження ефективних механізмів координації та цифрових інформаційних систем сприятиме підвищенню оперативності та узгодженості дій. Окрему увагу слід приділити розвитку інформаційно-роз'яснювальної роботи серед ветеранів щодо їхніх прав, пільг і можливостей соціальної підтримки, що дозволить підвищити рівень доступу до соціальних послуг та зменшити випадки їх невикористання.

Удосконалення системи соціально-правового захисту учасників бойових дій у громадах має здійснюватися на основі комплексної модернізації управлінських, ресурсних та комунікаційних механізмів, що сприятиме підвищенню якості та доступності соціальної підтримки ветеранів.

Перспективи подальших досліджень у сфері соціально-правового захисту учасників бойових дій пов’язані з необхідністю поглибленого вивчення механізмів реалізації соціальних гарантій на рівні територіальних громад, удосконалення міжвідомчої взаємодії та підвищення ефективності надання соціальних послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анпілогова Б.Ю. Соціальний захист як особливий соціально-правовий феномен. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Розділ 5. Трудове право; Право соціального забезпечення*, 2023. Випуск 79. С. 291–297.
2. Барсук М.А. Загальні та спеціальні завдання соціального захисту суддів в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 3. С. 462-466. doi:10.24144/2788-6018.2023.03.84.
3. Безусий В.В. Завдання соціального захисту державних службовців. *Соціальне право.* 2019. № 2. С. 21–27.
4. Безусий В.В. Рівні (види) соціального захисту державних службовців в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2019. Вип. 57, Т. 1. С. 124–128.
5. Борецька Н.П. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми: монографія. Донецьк: Янпрі, 2001. 209 с.
6. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 2456-17#Text
7. Гладкий В.В. Щодо гідної праці суддів в Україні. *Проблеми розвитку соціально-трудових прав та профспілкового руху в Україні: матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф*. (м. Харків, 28 травня 2020 р.). Харків: ХНУВС, 2020. С. 280–284. doi:10.5281/zenodo.3816602.
8. Гордієнко Є. П. Механізми реалізації державної політики соціального захисту учасників бойових дій в Україні. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з публічного управління та адміністрування за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Харків, 2021. 296 с.
9. Гордієнко Є. П. Механізми реалізації державної політики соціального захисту учасників бойових дій в Україні : дис. ... д-ра філософії з публічного управління та адміністрування. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2021. 296 с.
10. Гордієнко Є. П. Нормативно-правове забезпечення соціального захисту

учасників бойових дій. *Ефективність державного управління*. 2018. Вип. 1. С. 117–125.

11. Гриненко А.М. Соціальна політика: сутнісно-концептуальний аспект. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2008. № 32. С. 78–81.
12. Грищенко І. Державна політика у сфері соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей, членів сімей загиблих ветеранів війни, членів сімей загиблих захисників та захисниць України. *Суспільство та національні інтереси*. 2024. № 8 (8). С. 584–598. DOI: 10.52058/3041-1572-2024-8(8)-584-598.
13. Деякі питання виплати у 2022 році разової грошової допомоги, передбаченої Законами України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» і «Про жертви нацистських переслідувань»: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.05.2022 № 540. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-2022-%D0%BF#Text
14. Донченко О. С. Відкритість публічного управління як напрям наукових досліджень: основні аспекти та перспективи. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 23. С. 124–130.
15. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 994_062#Text
16. Єрмоловська О.Ю. Соціальний захист як фактор стабілізації життєвого рівня населення в умовах трансформаційної економіки: автореф. дис. … канд. екон. наук: 08.09.03. Харків, 1996. 21 с.
17. Житловий Кодекс України від 30.06.1983 № 5464-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 5464-10#Text
18. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
19. Захарін А.А. Методологічні підходи та принципи публічного управління у сфері соціального захисту ветеранів. *Вчені записи ТНУ імені В.І. Вернацького.* Том 36 (75) №2 2025. С. 47–52.
20. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 2768-14#Text

21. Ігнатенко К.В. Соціальний захист дітей в діяльності державних організацій на сході України. *Social Work and Education*. 2021. Vol. 8 (3). P. 329–340. doi:10.25128/2520-6230.21.3.2.
22. Калмикова Л., Кобець І. Професійна інтеграція військових ветеранів у соціум: психологічний досвід зарубіжжя. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Психологія.* 2024, № 4 (65). С. 25–30. DOI: https://doi.org/10.32689/maup.psych.2024.4.4.
23. Кількість ветеранів може зрости вчетверо – міністр. URL: https://www.pravda.com.ua/news/ 2022/05/8/7344824/
24. Коленіченко Т. Концептуалізація поняття «реінтеграція» в умовах збройного конфлікту в Україні. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць*. Вип. 26. Кн. 1. 2022. С. 169–178. DOI: https://doi.org/10.32405/2308-3778-2022-26-1-169-178.
25. Коленіченко Т.І. Методологічні принципи соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. 2022. Вип. 17 (173). С. 43–48 DOI: 10.5281/zenodo.7080168
26. Коленіченко Т.І. Соціально-психологічні детермінанти соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни в умовах сучасного соціуму. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки.* 2022. Вип. 17 (173). С. 48–54 DOI: 10.5281/zenodo.7080189
27. Колосок А., Цимбалюк І. Соціальний захист ветеранів війни. *Ввічливість. Humanitas.* 2024, № 3, С. 187–196. DOI: 10.32782/humanitas/2024.3.265.
28. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 254%D0%BA/96-%D0%B2%D1 %80#Text
29. Мазуренко Л. І. Основні засади державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців: нормативно-правове забезпечення. *Актуальні проблеми політики.* 2023. Вип. 71. С. 223–231. DOI:

https://doi.org/10.32782/app.v71.2023.31.

30. Маковський Д.В. Соціальні гарантії особового складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2022. 190 с.
31. Малюга Л. Ю. Соціальний захист інвалідів та постраждалих внаслідок катастрофи на ЧАЕС в Україні: навч. посіб. Київ : Алтера, 2016. 324 с.
32. Матюрін І.В. Цілі та завдання соціального захисту військовослужбовців в умовах реформування збройних сил та правоохоронних органів України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. Вип. 23. С. 124–129.
33. Митько Я. Шляхи вдосконалення законодавства, яке визначає правові засади соціального захисту учасників бойових дій. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2019. № 2 (1). С. 154–159. DOI: https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.2-1.24.
34. Наливайко І. Теоретико-правова характеристика соціального захисту учасників бойових дій в Україні. Електронне наукове видання «Аналітико-порівняльне правознавство». Розділ V. Трудове право; право соціального забезпечення, 2023. С. 179 – 186. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/51092a6e-351a-4a91-9b12-72b41cab1c79/content
35. Омельяненко Є.П. Принципи соціального захисту працівників органів прокуратури України. *Соціальне право*. 2021. № 3. С. 120–126. doi:10.32751/2617-5967-2021-03-14.
36. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 2801-12#Text
37. Павліченко О.В. Завдання соціального захисту жінок в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 9. С. 76–85.
38. Павліченко О.В. Мета соціального захисту жінок-працівниць Держпродспоживслужби. *Соціальне право*. 2021. № 2. С. 63–69.
39. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 2755-17#Text

40. Панченко Г.В. Загально-теоретичні проблеми визначення правового статусу учасника бойових дій. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2015. Випуск 6-2. Т. 1. С. 112-117.
41. Панченко Г.В. Проблеми відмежування поняття учасник бойових дій від інших суміжних понять. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. Випуск 41. Т. 3. С. 84-89.
42. Панченко Г.В. Належне забезпечення соціально-економічних інтересів учасників бойових дій як протидія протесним настроям всередині держави. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика).* 2015. № 2. С. 102-106.
43. Панченко Г.В. Практичні проблеми отримання статусу учасника бойових дій. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. №2. С. 134-138.
44. Панченко Г. Соціально-правовий захист учасників бойових дій в Україні. Автореф. на здобуття наук.ступ. канд. юрид.наук…12.00.05 трудове право; право соціального забезпечення. Харків, 2018. 17 с.
45. Попик Ю. В. Зарубіжний досвід соціальної роботи з ветеранами війни. Інклюзія і суспільство. 2024. № 3. С. 104–110.
46. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 64/2022#Text
47. Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення норм, що регулюють питання визначення категорій осіб, які визнаються ветеранами війни та членами сімей загиблих Захисників і Захисниць України, та надання їм соціальних гарантій: Закон України від 15.03.2022 № 2121-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 2121-20#Text
48. Про Державний бюджет України на 2022 рік: Закон України від 02.12.2021 № 1928-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 1928-20#Text
49. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000 № 2017-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/2017-14#Text

50. Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю: Закон України від 18.05.2004 № 1727-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/1727-15#Text
51. Про житлово-комунальні послуги: Закон України від 09.11.2017 № 2189-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/2189-19#Text
52. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від
53. Про заохочення військовослужбовців – учасників антитерористичної операції: Указ Президента України від 19.05.2014 № 480/2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/480/ 2014#Text
54. Про затвердження Державної цільової програми з медичної, фізичної реабілітації та психосоціальної реадаптації постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, на період до 2023 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.12.2018 № 1021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws
55. Про затвердження Порядку надання статусу інваліда війни особам, які отримали інвалідність внаслідок поранення, контузії або каліцтва, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.09.2015 № 685. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/685-2015-%D0%BF#Text
56. Про невідкладні заходи щодо стабілізації соціально-економічної ситуації в Донецькій та Луганській областях: Рішення РНБО від 04.11.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ n0013525-14#Text
57. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 № 875-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/875-12#Text
58. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 09.04.1992 № 2262-XII. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 2262-12#Text

59. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України»: Указ Президента України від 14.04.2014 № 405/2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/405/2014#Text
60. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/2011-12#Text
61. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/3551-12#Text
62. Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист: Закон України від 24.03.1998 № 203/98-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 203/98-%D0%B2%D1%80#Text
63. Сірий І. Правова характеристика соціального захисту учасників бойових дій в Україні. *Право і оборона.* №1 (2026). С. 1 – 14. URL: https://lad.nuou.org.ua/article/view/353145/339722
64. Соколов В.М. Завдання соціальної безпеки державних службовців. *Юридична наука*. 2020. № 10 (112). С. 84–92. doi:10.32844/2222-5374-2020-112-10.11.
65. Спицька К. Правові засади соціального захисту учасників бойових дій в Україні. *Проблеми та судження. Юридичний вісник*, 2022/2. С. 171 – 181.
66. Статівка Н. В. Соціально-економічне забезпечення реалізації державної політики у сфері соціального захисту учасників бойових дій. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління*. 2021. Вип. 1. С. 208–218.
67. Хом'як Н.В. Формування системи соціального захисту сільського населення в радіоактивних забруднених районах: автореф. дис. … канд. екон. наук:

08.09.03. Київ, 1996. 20 с.

68. Шаповал К.Г. Завдання соціального захисту державних службовців. *Соціальне право*. 2021. № 1. С. 68-73.

69. OpenAI. (2025). ChatGPT (Versiia 4o) [Velyka movna model]. URL: https://chatgpt.com. (Для узагальнення, аналізу та філологічного редагування окремих фрагментів тексту використовувалися допоміжні інструменти на основі технологій штучного інтелекту.)

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

АНКЕТА

«Рівень поінформованості учасників бойових дій щодо соціально-правових гарантій»

Шановний респонденте!

Просимо Вас взяти участь в опитуванні, яке проводиться з метою вивчення рівня поінформованості учасників бойових дій про соціальні права та можливості отримання соціальних послуг. Анкета є анонімною, результати будуть використані лише в узагальненому вигляді.

І. Загальна інформація

1.1.Ваш вік:

☐ до 30 років

☐ 31–40 років

☐ 41–50 років

☐ 51–60 років

☐ понад 60 років

1.2.Стать:

☐ Чоловіча

☐ Жіноча

1.3.Чи маєте Ви статус учасника бойових дій?

☐ Так

☐ Ні

ІІ. Поінформованість про соціальні гарантії

2.1.Чи знаєте Ви про свої соціальні права та пільги?

☐ Так, повністю

☐ Частково

☐ Практично не знаю

2.2.З яких джерел Ви отримуєте інформацію про соціальні послуги?

☐ Соціальні служби

☐ Інтернет / офіційні сайти

☐ Громадські організації

☐ Знайомі / побратими

☐ Інше _____

2.3.Чи відомо Вам про такі види підтримки:

(можна кілька варіантів)

☐ Медична допомога

☐ Психологічна підтримка

☐ Житлові пільги

☐ Грошові виплати

☐ Професійна перепідготовка

III. Доступ до соціальних послуг

3.1.Чи зверталися Ви до соціальних служб громади?

☐ Так

☐ Ні

3.2.Якщо так, оцініть зручність отримання послуг:

☐ Дуже зручно

☐ Зручно

☐ Важко

☐ Дуже важко

3.3.Чи виникали у Вас труднощі при оформленні соціальних послуг?

☐ Так

☐ Ні

Якщо так, які саме? _____

IV. Оцінка інформаційного забезпечення

4.1.Чи достатньо інформації про соціальні права ветеранів у Вашій громаді?

☐ Так

☐ Частково

☐ Ні

4.2.Які проблеми Ви відчуваєте найбільше?

☐ Відсутність інформації

☐ Складні процедури оформлення

☐ Недостатня допомога соціальних служб

☐ Інше _____

V. Пропозиції

4.3.Що, на Вашу думку, потрібно покращити?

☐ Більше інформаційних заходів

☐ Онлайн-ресурси (сайти, чат-боти)

☐ Роботу соціальних працівників

☐ Інше _____

Дякуємо за участь в опитуванні!

ДОДАТОК Б

АНКЕТА
«Оцінка рівня поінформованості учасників бойових дій після інформаційного роз'яснення»

Шановний респонденте!

Просимо Вас повторно взяти участь в опитуванні з метою оцінки змін рівня поінформованості щодо соціально-правових гарантій ветеранів війни після проведення інформаційного роз'яснення.

І. Загальна інформація

1.1.Ваш вік:

☐ до 30 років

☐ 31–40 років

☐ 41–50 років

☐ 51–60 років

☐ понад 60 років

1.2.Стать:

☐ Чоловіча

☐ Жіноча

ІІ. Рівень поінформованості

2.1.Чи стали Ви краще обізнані про свої соціальні права після отриманої інформації?

☐ Так, значно

☐ Частково

☐ Ні

2.2.Чи зрозумілішими стали для Вас процедури отримання соціальних послуг?

☐ Так

☐ Частково

☐ Ні

2.3.Чи знаєте Ви тепер, куди звертатися за соціальною допомогою у громаді?

☐ Так

☐ Частково

☐ Ні

ІІІ. Оцінка інформаційного забезпечення

3.1.Який спосіб отримання інформації Ви вважаєте найбільш зручним?

☐ Соціальні працівники

☐ Центр соціальних послуг

☐ Інтернет-ресурси

☐ Громадські організації

☐ Телефонні консультації

3.2.Чи вважаєте Ви достатнім рівень інформаційної підтримки у Вашій громаді?

☐ Так

☐ Частково

☐ Ні

IV. Зміни після інформаційного впливу

4.1.Чи звернули б Ви теперся за соціальними послугами у разі потреби?

☐ Так

☐ Можливо

☐ Ні

4.2.Чи стали Вам більш зрозумілими Ваші права та пільги?

☐ Так

☐ Частково

☐ Ні

V. Відкрите запитання

Що, на Вашу думку, ще потрібно покращити у системі інформування ветеранів?

Дякуємо за участь!